कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

Checked 2012

~~M 2182~~

M. 247.

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक

247 हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र. M ~~2182~~ विषय वैदिक

नांव यजु. तैत्तरीयशाखासंहिता २आ१९क. mss.

लेखक / लिपीकार विश्वनाथ रानेड

पृष्ठ 66 काळ शके 1665 पूर्ण / [✓ अपूर्ण]

~~M 2182~~

M- 247.

॥ द्वितीयाष्टकप्रारंभः॥

श्रीगणेशायनमः॥श्रीगुरुभ्योनमः।श्रीसरस्वत्यैनमः॥हरिःॐ॥ वायव्यंश्वे
तमालभेतभूतिकामोवायुर्वैक्षेपिष्ठादेवतावायुमेवस्वेनभागधेयेनोपधावतिस
एवैनंभूतिंगमयतिभवत्येवातिक्षिप्रादेवतेत्याहुःसैनमीश्वराप्रदहइत्येतमेवसं
तंवायवेनियुत्वतआलभेतनियुद्वाअस्यधृतिर्धृतएवभूतिमुपैत्यप्रदाहायभव
त्येव॥१॥वायवेनियुत्वतआलभेतग्रामकामोवायुर्वाइमाःप्रजानस्योतानेनीय
तेवायुमेवनियुत्वंतंस्वेनभागधेयेनोपधावतिसएवास्मैप्रजानस्योतानियच्छ
तिग्राम्येवभवतिनियुत्वतेभवतिध्रुवाएवास्माअनपगाःकरोतिवायवेनियुत्वत
तआलभेतप्रजाकामःप्राणोवैवायुरपानोनियुत्प्राणापानौखलुवाएतस्यप्रजा पो
याः॥२॥अपक्रामतोयोलंप्रजायैसन्प्रजांनविंदतेवायुमेवनियुत्वंतंस्वेनभा
गधेयेनोपधावतिसएवास्मैप्राणापानाभ्यांप्रजांप्रजनयतिविंदतेप्रजांवाय
[illegible]तआलभेतज्योगामयावीप्राणोवैवायुरपानोनियुत्प्राणापानौ

खलुवाएतस्मादपक्रामतोयस्यज्योगामयतिवायुमेवनियुत्वंतंस्वेनभाग
धेयेनोप॥३॥धावतिसएवास्मिन्प्राणापानौदधात्युतयदीतासुर्भवतिजीवत्येवप्रजापति
र्वाइदमेकआसीत्सोकामयतप्रजाःपशून्सृजेयेतिसआत्मनोवपामुदखिदत्
तामग्नौप्रागृह्णात्ततोजस्तूपरःसमभवत्तंस्वायैदेवतायाआलभतततोवैसप्रजाः
पशूनसृजतयःप्रजाकामः॥४॥पशुकामस्यात्सएतंप्राजापत्यमजंतूपरमालभेतप्रजा
पतिमेवस्वेनभागधेयेनोपधावतिसएवास्मैप्रजांपशून्प्रजनयतियच्छ्मश्रुणस्त
त्पुरुषाणांरूपंयत्तूपरस्तदश्वानांयदन्यतोदंतद्गवांयदव्याइवशफास्तदवीनांयद
जस्तदजानामेतावंतोवैग्राम्याःपशवस्तान्॥५॥रूपेणैवावरुंधेसोमापौष्णंत्रैत
मालभेतपशुकामोद्वौवाअजायैस्तनौनानैवद्वावभिजायेतेऊर्जंपुष्टिंतृतीयःसोमा ति३
पूषणावेवस्वेनभागधेयेनोपधावतितावेवास्मैपशून्प्रजनयतःसोमोवैरेतोधाः
आपूंभूनांप्रजनयितासोमएवास्मैरेतोदधातिपूषापशून्प्रजनयत्यौदुंबरोयू
मैडे।

वत्यूर्ग्वा उदुंबर ऊर्क्पशव ऊर्जैवास्मा ऊर्जं पशूनवरुंधे ॥५॥ अप्रसाहायप्रवेत्ये
व प्रजायो आमयति वायुमेव नियुत्वंतं स्वेन भागधेयेनोप प्रजाकामस्तान्यूप
२ स्त्रयो दृश्च ॥१॥ प्रजापतिः प्रजा असृजत ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरा रायंतांव
रुणमगच्छंता अन्वैत्ताः पुनरयाचत ता अस्मै न पुनरददात्सोब्रवीद्वरं वृणीष्व
थाथ मे पुनर्देहीति तासां वरमालभत स कृष्ण एकशितिपादभवद्यो वरुणगृही
तः स्यात्स एतं वारुणं कृष्णमेकशितिपादमालभेत वरुणं ॥१॥ एव स्वेन भाग
धेयेनोपधावति स एवैनं वरुणपाशान्मुंचति कृष्ण एकशितिपाद्भवति वारु
णो ह्येषदेवतया समृध्यै सुवर्भानुरासुरः सूर्यं तमसाविध्यत्तस्मै देवाः प्रा
यश्चित्तिमैछंतस्य यत्प्रथमं तमोपाघ्नंत्सा कृष्णाविरभवद्यद्द्वितीयं सा फल्
गुनी यत्तृतीयं सा वलक्षी यदध्यस्थादपाकृंतन् सा विर्वशा ॥२॥ समभवत्ते २
देवा अब्रुवं देवपशुर्वा अयं समभूत्कस्मा इममालप्स्यामह इत्यथ वै तर्ह्य
मा

ल्पा पृथिव्यासीदजाता ओषधयस्तामविं वशामादित्येभ्यः कामायालभंत ततो
वा अप्रथत पृथिव्यजायंतोषधयो यः कामयेत प्रथेय पशुभिः प्रप्रजया जायेये
ति स एतामविं वशामादित्येभ्यः कामाय ॥३॥ आलभेतादित्यानेव कामं स्वेन भा
गधेयेनोपधावति त एवैनं प्रथयंति पशुभिः प्रप्रजया जनयंत्यसावादित्यो न व्य
रोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैछंतस्मा एतां मल्हामालभंताग्नेयीं कृष्णग्री
वीं संहितामैंद्रीं श्वेतां बार्हस्पत्यां ताभिरेवास्मिन्रुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्च
सकामः स्यात्तस्मा एताम्मल्हामालभेत ॥४॥ आग्नेयीं कृष्णग्रीवीं संहि
स्प तामैंद्रीं श्वेतां बार्हस्पत्यामेता एव देवताः स्वेन भागधेयेनोपधावति ता एवास्मि
न्ब्रह्मवर्चसं दधति ब्रह्मवर्चस्येव भवति वसंता प्रातराग्नेयीं कृष्णग्रीवीमाल
भेत ग्रीष्मे मध्यंदिने ~~[illegible] रस्यपर आवंस्ये तेजांसि [illegible]~~ न्येव वहृ ~~[illegible]~~ संहिता
मैंद्रीं शरद्यपराह्ने श्वेतां बार्हस्पत्यां त्रीणि वा आदित्यस्य तेजांसि वसं

ताम्रातनूर्ग्रीष्मेमुध्यंदिनेशरद्यपराह्णेयावंत्येवतेजांसितान्येव॥५॥अववरुंधेसंव
त्सरंपर्यालभ्यंतेसंवत्सरोवैब्रह्मवर्चसस्यप्रदातासंवत्सरएवास्मैब्रह्मवर्चसंप्रयछ
तिब्रह्मवर्चस्येवभवतिगर्भिणयोभवंतींद्रियंवैगर्भइंद्रियमेवास्मिंदधातिसारस्वतीं
३ मेषीमालभेतयईश्वरोवाचोवदितोःसन्वाचंनवदेद्वाग्वैसरस्वतीसरस्वतीमेवस्वे
नभागधेयेनोपधावतिसैवास्मिन्॥६॥वाचंदधातिप्रवदितावाचोभवत्यपन्नदती
भवतितस्मान्मनुष्याःसर्वांवाचंवदंत्याग्नेयंकृष्णग्रीवमालभेतसौम्यंबभ्रुंज्योगाम
याव्यग्नेर्वाएतस्यशरीरंगछतिसोमंरसोयस्यज्योगामयत्यग्नेरेवास्यशरीरं
निष्क्रीणातिसोमाद्रसमुतयदीतासुर्भवतिजीवत्येवसौम्यंबभ्रुमालभेताग्नेयं
कृष्णग्रीवंप्रजाकामःसोमः॥७॥वैरेतोधाअग्निःप्रजानांप्रजनयितासोमएवास्मै
रा रेतोदधात्यग्निःप्रजांप्रजनयतिनांप्रजनयितासोमएवास्मैरेतोदधात्यग्निःप्र
जांप्रजनयतिविंदतेप्रजामाग्नेयंकृष्णग्रीवमालभेतसौम्यंबभ्रुंयोब्राह्मणोविद्या ३
मनूच्यनविरोचेतयदाग्नेयोभवतितेजएवास्मिंतेनदधातियत्सौम्योब्रह्मवर्चसंते
नकृष्णग्रीवआग्नेयोभवतितमएवास्मादपहंतिश्वेतोभवति॥८॥रुचमेवास्मिंदधा

तिबभ्रुःसौम्योभवतिब्रह्मवर्चसमेवास्मिंत्विषिंदधात्याग्नेयंकृष्णग्रीवमालभेत
सौम्यंबभ्रुमाग्नेयंकृष्णग्रीवंपुरोधायांस्पर्धमानआग्नेयोवैब्राह्मणःसौम्योरा
जन्योभितःसौम्यमाग्नेयौभवतस्तेजएवब्रह्मणोभयतोराष्ट्रंपरिगृह्णात्येकधास
मावृंक्तेपुरएनंदधते॥९॥लभेतवरुणंवृत्रोतामविंवत्तामादित्येभ्यःकामायमल्हा
आलभेततान्येवसैवास्मिन्नसोमभ्वेतोभवतित्रिंचत्वारिंशच्च॥२॥देवासुराएषु
लोकेष्वस्पर्धंतसएतंविष्णुर्वामनमपश्यत्तंस्वायैदेवतायाआलभततततोवैसइ
मांल्लोकानभ्यजयद्वैष्णवंवामनमालभेतस्पर्धमानोविष्णुरेवभूत्वेमांल्लोकानभि
जयतिविषमआलभेतविषमाइवहीमेलोकाःसमृध्याइंद्रायमन्युमतेमनस्वतेल
लामंप्राशृंगमालभेतसंग्रामे॥१॥संयत्तइंद्रियेणवैमन्युनामनसासंग्रामंजय
तींद्रमेवमन्युमंतंमनस्वंतंस्वेनभागधेयेनोपधावतिसएवास्मिन्निंद्रियंमन्युं
मनोदधातिजयतितंसंग्राममिंद्रायमरुत्वतेपृश्निसक्थमालभेतग्रामका
मइंद्रमेवमरुत्वंतंस्वेनभागधेयेनोपधावतिसएवास्मैसजातान्प्रयछति

ह्रि·स·

ग्राम्येव भवति यत्पृश्निस्तेन॥२॥ ऐंद्रो यत्पृश्निस्तेन मारुतः समृध्यै पश्चात्पृश्नि
सक्थो भवति पश्चादन्ववसायिनीमेवास्मै विशं करोति सौम्यं बभ्रुमालभेतान्नकामः
सौम्यं वा अन्नं सोममेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मा अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद ए
४ व भवति बभ्रुर्भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपं समृध्यै सौम्यं बभ्रुमालभेत यमलं॥३॥ राज्या
य संतं राज्यं नोपनमेत्सौम्यं वै राज्यं सोममेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै राज्यं
प्रयच्छत्युपैनं राज्यं नमति बभ्रुर्भवत्येतद्वै सोमस्य रूपं समृध्या इंद्राय वृत्रतुरे ललामं प्रा
शृंगमालभेत गतश्रीः प्रतिष्ठाकामः पाप्मानमेव वृत्रं तीर्त्वा प्रतिष्ठां गच्छतींद्रायाभिमाति
घ्ने ललामं प्राशृंगमा॥४॥लभेत यः पाप्मना गृहीतः स्यात्पाप्मा वा अभिमातिरिंद्रमेवाभि
मातिहनं स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मात्पा[illegible]प्मानमभिमातिं प्रणुद ४
त इंद्राय वज्रिणे ललामं प्राशृंगमालभेत यमलं राज्याय संतं राज्यं नोपनमेदिंद्रमे
व वज्रिणं स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै वज्रं प्रयच्छति स एनं वज्रो भूत्या इंध
उपैनं राज्यं नमति ललामः प्राशृंगो भवत्येतद्वै वज्रस्य रूपं समृध्यै॥५॥ संग्रामे तेनालभेम

मातिघ्ने ललामं प्राशृंगमेनं पंच दक्षाच॥२॥ असावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्राय
श्चित्तिमैच्छं तस्मा एतां दशर्षभामालभंत तयैवास्मिन् रुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसका
मः स्यात्तस्मा एतां दशर्षभामालभेतामुमेवादित्यं स्वेन भागधेयेनोपधावति स ए
वास्मिन् ब्रह्मवर्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्येव भवति वसंता प्रातस्त्रीं ललामानालभेत ग्री
ष्मे मध्यंदिने॥९॥ त्रींछितिपृष्ठांछरद्यपराह्णे त्रींछितिवारांत्रीणि वा आदित्यस्य
तेजांसि वसंता प्रातर्ग्रीष्मे मध्यंदिने शरद्यपराह्णे यावंत्येवास्य तेजांसि तान्येवावरुं
धे त्रयस्त्रय आलभ्यंतेऽभिपूर्वमेवास्मिंतेजो दधाति संवत्सरं पर्यालभ्यंते संवत्सरो
वै ब्रह्मवर्चसस्य प्रदाता संवत्सर एवास्मै ब्रह्मवर्चसं प्रयच्छति ब्रह्मवर्चस्येव भव
ति संवत्सरस्य परस्तात्प्राजापत्यं कद्रुं॥२॥ मालभेत प्रजापतिः सर्वा देवता देव
तास्वेव प्रतितिष्ठति यदि बिभीयाद्दुश्चर्मा भविष्यामीति सोमापौष्णं श्याममाल
भेत सौम्यो वै देवतया पुरुषः पौष्णाः पशवः स्वयैवास्मै देवतया पशुभिस्त्वचं क
रोति न दुश्चर्मा भवति देवाश्च वै यमश्चास्मिंल्लोके स्पर्धंत स यमो देवानामिंद्रियं वी

स१

र्षभमयुवत तद्यमस्य ॥ ३ ॥ यमस्त्वं ते देवा अमन्यंत यमो वा इदमभूद्यद्वयं स्म इति ते प्रजा
पतिमुपाधावन्स एतौ प्रजापतिरात्मन उक्षवशौ निरमिमीत ते देवा वैष्णावरुणीं व
शामालभंतैंद्रमुक्षाणं तं वरुणेनैव ग्राहयित्वा विष्णुना यज्ञेन प्राणुदंतैंद्रेणैवास्यें
५ द्रियमवृंजत यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स स्पर्धमानो वैष्णावरुणीं ॥ ४ ॥ वशामालभेतैंद्र
मुक्षाणं वरुणेनैव भ्रातृव्यं ग्राहयित्वा विष्णुना यज्ञेन प्रणुदत ऐंद्रेणैवास्येंद्रियं वृंक्ते
भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवतींद्रो वृत्रमहंतं वृत्रो हतः षोडशभिर्भोगैरसिना
त्स वृत्रस्य शीर्षतो गाव उदायंता वैदेह्यो भवंतासामृषभो जघनेनूदैत्तमिंद्रः ॥ ५ ॥ ५
अचायत्सोमन्यत यो वा इममालभेत मुच्येतास्मात्पाप्मन इति स आग्नेयं कृ
ष्णग्रीवमालभतैंद्रमृषभं तस्याग्निरेव स्वेन भागधेयेनोपसृतः षोडशधा वृत्र
स्य भोगानप्यदहदैंद्रेणेंद्रियमात्मन्नधत्त यः पाप्मना गृहीतः स्यात्स आग्नेयं कृ
ष्णग्रीवमालभेतैंद्रमृषभमग्निरेवास्य स्वेन भागधेयेनोपसृतः ॥ ६ ॥ पाप्मान

मपि दहत्यैंद्रेणेंद्रियमात्मन्धत्ते मुच्यते पाप्मनो भवत्येव द्यावापृथिव्यां धेनुमालभेत
ज्योगपरुद्धोनयोर्हि वा एषोप्रतिष्ठितोथैष ज्योगपरुद्धो द्यावापृथिवीऽएव स्वेन भाग ग
धेयेनोपधावति ते एवैनं प्रतिष्ठां गमयतः प्रत्येव तिष्ठति पर्यारिणी भवति पर्यारीव
ह्येतस्य राष्ट्रं यो ज्योगपरुद्धः समृद्ध्यै वायव्यं ॥ ७ ॥ वत्समालभेत वायुर्वा अनयोर्वत्स
×स्मा ५८ इमे वा एतस्मै लोका अपशुष्का विडपशुष्काथैष ज्योगपरुद्धो वायुमेव स्वेन भागधे
येनोपधावति स एवाइमांल्लोकान्विशं प्रदापयति प्रास्मा इमे लोकाः स्नुवंति भुंजत्येनं
विडुपतिष्ठते ॥ ८ ॥ मध्यंदिनेकृंपमस्य स्पर्धमानो वैष्णावरुणीं तमिंद्रोस्य स्वेन भाग
धेयेनोपसृतो वायव्यं द्विचत्वारिंशच्च ॥ ४ ॥ इंद्रो वलस्य बिलमपौर्णोत्स य उत्तमः प
शुरासीत्तं पृष्ठं प्रति संगृह्योदक्खिदत्तं सहस्रं पशवोनूदायन्स उन्नतोभव
द्यः पशुकामः स्यात्स एतमैंद्रमुन्नतमालभेतेंद्रमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवा
स्मै पशून्प्रयच्छति पशुमानेव भवत्युन्नतः भवति सा सहस्री वा एषा लक्ष्मी यदुं

द्विस्व ६०

नतोलक्ष्मियैवपशूनवरूंधेयदासहस्रंपशून्प्राप्नुयादथवैष्णवंवामनमालभेतै
तस्मिन्वैतत्सहस्रमध्यतिष्ठत्तस्मादेषवामनःसमीषितःपशुभ्यएवप्रजातेभ्यःप्र
तिष्ठांदधातिकोर्हतिसहस्रंपशून्प्राप्तुमित्याहुरहोरात्राण्येवसहस्रंसं ५
पाद्यालभेतपशवः॥२॥वाअहोरात्राणिपशूनेवप्रजातान्प्रतिष्ठांगमयत्योषधीभ्यो
वेहतमालभेतप्रजाकामओषधयोवाएतंप्रजायैपरिबाधंतेयोलंप्रजायैसन्प्रजां
नविंदतओषधयःखलुवाएतस्यैसूतुमपिघ्नंतियावेहद्भवत्योषधीरेवस्वेनभागधे
येनोपधावतिताएवास्मैस्वाद्योनेःप्रजांप्रजनयंतिविंदते॥३॥प्रजामापोवाओषध ५
योसत्पुरुषआपएवास्माअसतःसद्ददतितस्मादाहुर्यश्चैवंवेदयश्चनापस्त्वावास
तःसद्ददतीत्यैंद्रींसूतवशामालभेतभूतिकामोजातोवाएषयोलंभूत्यैसन्भूतिंनप्रा
प्नोतींद्रंखलुवाएषासूत्वावशाभवत्॥४॥इंद्रमेवस्वेनभागधेयेनोपधावतिसए
वैनंभूतिंगमयतिभवत्येवयंसूत्वावशास्यात्तमैंद्रमेवालभेतैतद्वावतदिंद्रियंसाक्षा
देवेंद्रियमवरुंधऐंद्राग्नंपुनरुत्सृष्टमालभेतयआतृतीयात्पुरुषात्सोमंनपिबेद्वि

छिन्नोवाएतस्यसोमपीथोयोब्राह्मणःसन्ना॥५॥तृतीयात्पुरुषात्सोमंनपिब
तींद्राग्नीएवस्वेनभागधेयेनोपधावतितावेवास्मैसोमपीथंप्रयच्छतउपैनंसो
मपीथोनमतियदैंद्रोभवतींद्रियंवैसोमपीथइंद्रियमेवसोमपीथमवरुंधेयदा
ग्नेयोभवत्याग्नेयोवैब्राह्मणःस्वामेवदेवतामनुसंतनोतिपुनरुत्सृष्टोभवतिपुनरु
त्सृष्टइवह्येतस्य॥६॥सोमपीथःसमृध्यैब्राह्मणस्पत्यंतूपरमालभेताभिचरन्ब्राह्म
णस्पतिमेवस्वेनभागधेयेनोपधावतितस्माएवैनमावृश्चतितार्जगार्तिमार्च्छतितू
परोभवतिक्षुरपविर्वाएषालक्ष्मीयत्तूपरःसमृध्यैस्फ्योयूपोभवतिवज्रोवैस्फ्योव
ज्रमेवास्मैप्रहरतिशरमयंबर्हिःशृणात्येवैनंवैभीदकइध्मोभिनत्त्येवैनं॥७॥भवत्सुन
तःपशवोजनयंतिविंदतेभवत्संनेतस्पृध्मस्त्रीणिच॥८॥बार्हस्पत्यंशितिपृष्ठमाल
भेतग्रामकामोयःकामयेतपृष्ठंसमानानांस्यामितिबृहस्पतिमेवस्वेनभागधेये
नोपधावतिसएवैनंपृष्ठंसमानानांकरोतिग्राम्येवभवतिशितिपृष्ठोभवतिबार्ह

द्वि०स्रं

स्यसोस्यैषदेवतयासमृध्यैपौष्णंश्याममालभेतान्नकामोन्नंवैपूषापूषण
मेवस्वेनभागधेयेनोपधावतिसएवास्मै॥१॥अन्नंप्रयच्छत्यन्नादएवभवति
७ श्यामोभवत्येतद्वाअन्नस्यरूपंसमृध्यैमारुतंपृश्निमालभेतान्नकामोन्नंवैम
रुतोमरुतएवस्वेनभागधेयेनोपधावतितएवास्माअन्नंप्रयच्छन्त्यन्नादएवभवति
पृश्निर्भवत्येतद्वाअन्नस्यरूपंसमृध्याऐन्द्रमरुणमालभेतेंद्रियकामइंद्रमेव॥२॥
स्वेनभागधेयेनोपधावतिसएवास्मिन्निंद्रियंदधातींद्रियाव्येवभवत्यरुणोभ्रूमा
न्भवत्येतद्वाइंद्रस्यरूपंसमृध्यैसावित्रमुपध्वस्तमालभेतसनिकामःसविता
वैप्रसवानामीशेसवितारमेवस्वेनभागधेयेनोपधावतिसएवास्मैसनिंप्रसुवति ७
दानकामाअस्मैप्रजाभवंत्युपध्वस्तोभवतिसावित्रोह्येषः॥३॥देवतयासमृध्यै
वैश्वदेवंबहुरूपमालभेतान्नकामोवैश्वदेवंवाअन्नंविश्वानेवदेवान्स्वेनभागधेये
नोपधावतितएवास्माअन्नंप्रयच्छंत्यन्नादएवभवतिबहुरूपोभवतिबहुरूपंह्य
न्नंसमृध्यैवैश्वदेवंबहुरूपमालभेतग्रामकामोवैश्वदेवावैसजाताविश्वानेवदे

वान्स्वेनभागधेयेनोपधावतितएवास्मै॥४॥~~सजाताविश्वानेवदेवान्स्वेनभाग~~
~~धेयेनोपधावति~~प्रयच्छंतिग्राम्येवभवतिबहुरूपोभवतिबहुदेवत्योह्येषसमृ
ध्यैप्राजापत्यंतूपरमालभेतयस्यानाज्ञातमिवज्योगामयेत्प्राजापत्योवैतूपरः
प्रजापतिःखलुवैतस्यवेदयस्यानाज्ञातमिवज्योगामयतिप्रजापतिमेवस्वेनभा
गधेयेनोपधावतिसएवैनंतस्मात्स्रामान्मुंचतितूपरोभवतिप्राजापत्योह्येषदे
वतयासमृध्यै॥५॥अस्मादिंद्रमेवैषसजाताविश्वानेवदेवान्स्वेनभागधेयेनोपधा
वतितएवास्मैप्राजापत्योहिमंत्रीणिच॥६॥वषट्कारोवैगायत्रियैशिरोछिनत्तस्यै
सरसःपरापतत्तंबृहस्पतिरुपागृह्णात्साशितिपृष्ठावशाभवद्योद्वितीयःपरापत
त्तंमित्रावरुणावुपागृह्णीतांसाद्विरूपावशाभवद्यस्तृतीयःपरापतत्तंविश्वेदे
वाउपागृह्णन्त्साबहुरूपावशाभवद्यश्चतुर्थःपरापतत्सपृथिवींप्राविशत्तंबृहस्पतिर
भि॥७॥अगृह्णादस्त्वेवायंभोगायेतिसउक्षवशःसमभवद्यल्लोहितंपरापत

त्तध्रुङ्कउपागृह्णात्सारौद्रीरोहिणीवृत्राभवद्बार्हस्पत्यांशितिपृष्ठामालभेतब्रह्म
वर्चसकामोबृहस्पतिमेवस्वेनभागधेयेनोपधावतिसएवास्मिन्ब्रह्मवर्चसंदधाति
ब्रह्मवर्चस्येवभवतिछंदसांवाएषरसोयद्वशारसइवखलु॥२॥वैब्रह्मवर्चसंछंद

सामेवरसेनरसंब्रह्मवर्चसमवरुंधेमैत्रावरुणींद्विरूपामालभेतवृष्टिकामोमैत्रंवाअ
हर्वारुणीरात्रिरहोरात्राभ्यांखलुवैपर्जन्योवर्षतिमित्रावरुणावेवस्वेनभागधेयेनोप
धावतितावेवास्माअहोरात्राभ्यांपर्जन्यंवर्षयतश्छंदसांवाएषरसोयद्वशारसइवख
लुवैवृष्टिश्छंदसामेवरसेन॥३॥रसंवृष्टिमवरुंधेमैत्रावरुणींद्विरूपामालभेतप्रजा
कामोमैत्रंवाअहर्वारुणीरात्रिरहोरात्राभ्यांखलुवैप्रजाःप्रजायंतेमित्रावरुणावेव

स्वेनभागधेयेनोपधावतितावेवास्माअहोरात्राभ्यांप्रजांप्रजनयतश्छंदसांवाएषर
सोयद्वशारसइवखलुवैप्रजाछंदसामेवरसेनरसंप्रजामव॥४॥रुंधेवैश्वदेवींब
हुरूपामालभेतान्नकामोवैश्वदेवंवाअन्नंविश्वानेवदेवान्स्वेनभागधेयेनोपधावति
तएवास्माअन्नंप्रयछंत्यन्नादएवभवतिछंदसांवाएषरसोयद्वशारसइवखलु

वाअन्नंछंदसामेवरसेनरसमन्नमवरुंधेवैश्वदेवींबहुरूपामालभेतग्रामकामोवैश्व
देवावै॥५॥सजाताविश्वानेवदेवान्स्वेनभागधेयेनोपधावतितएवास्मैसजाता
न्प्रयछंतिग्राम्येवभवतिछंदसांवाएषरसोयद्वशारसइवखलुवैसजाताश्छंद
सामेवरसेनरसंसजातानवरुंधेबार्हस्पत्यमुक्षवशमालभेतब्रह्मवर्चसकामो
बृहस्पतिमेवस्वेनभागधेयेनोपधावतिसएवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं॥६॥दधातिब्रह्म
वर्चस्येवभवतिवशंवाएषचरतियदुक्षावशइवखलुवैब्रह्मवर्चसंवशेनैववशंब्रह्म
वर्चसमवरुंधेरौद्रींरोहिणीमालभेताभिचरन्रुद्रमेवस्वेनभागधेयेनोपधावति
तस्माएवैनमावृश्चतिताजगार्तिमार्छतिरोहिणीभवतिरौद्रीह्येषादेवतयासमृ
द्ध्यैस्फ्योयूपोभवतिवज्रोवैस्फ्योवज्रमेवास्मैप्रहरतिशरमयंबर्हिःशृणात्ये
वैनंवैभीदकइध्मोभिनत्त्येवैनं॥७॥अभिरखलुवृष्टिश्छंदसामेवरसेनरसंप्रजा
मववैश्वदेवावैब्रह्मवर्चसंयूपएकान्नोविःशूनिभ्वं॥७॥असावादित्योनव्यरो

द्वि॰शा॰

चततस्मैदेवाःप्रायश्चित्तिमैछंतस्माएतां सौरीं श्वेतांवशामालभंततयैवास्मिन्रुच
मदधुर्योब्रह्मवर्चसकामःस्यात्तस्माएतां सौरीं श्वेतांवशामालभेतामुमेवादित्यं स्वे
नभागधेयेनोपधावतिसएवास्मिन्ब्रह्मवर्चसंदधातिब्रह्मवर्चस्येवभवतिबैल्वोयूपोभव
१ त्यसौ॥१॥वा आदित्योयतोजायततोबिल्वउदतिष्ठत्सयोन्येवब्रह्मवर्चसमवरुं
धेब्राह्मणस्पत्यांबभ्रुकर्णीमालभेताभिचरन्वारुणंदशकपालंपुरस्तान्निर्वपेद्वरुणे
नैवभ्रातृव्यंग्राहयित्वाब्रह्मणास्तृणुतेबभ्रुकर्णीभवत्येतद्वैब्रह्मणोरू
पंसमृध्यैस्फ्योयूपोभवतिवज्रोवैस्फ्योवज्रमेवास्मैप्रहरतिशरमयंबर्हि
श्शृणाति॥२॥एतेवैनंवैभीदकइध्मोभिनत्त्येवैनंवैष्णवंवामनमालभेतयंयज्ञोनोप १
नमेद्विष्णुर्वैयज्ञोविष्णुमेवस्वेनभागधेयेनोपधावतिसएवास्मैयज्ञंप्रयच्छत्युपैनंय
ज्ञोनमतिवामनोभवतिवैष्णवोह्येषदेवतयासमृध्यैत्वाष्ट्रंवडबमालभेतपशुका
मस्त्वष्टावैपशूनांमिथुनानां॥३॥प्रजनयितात्वष्टारमेवस्वेनभागधेयेनोप

धावतिसएवास्मैपशून्मिथुनान्प्रजनयतिप्रजाहिवाएतस्मिन्पशवःप्रविष्टाअ
थैषपुमान्सन्वडबःसाक्षादेवप्रजांपशूनवरुंधेमैत्रंश्वेतमालभेतसंग्रामेसं
यत्तेसमयकामोमित्रमेवस्वेनभागधेयेनोपधावतिसएवैनंमित्रेणसंनयति॥४॥
विशालोभवतिव्यवसाययत्येवैनंप्राजापत्यंकृष्णमालभेतवृष्टिकामःप्रजाप
तिर्वैवृष्ट्याईशेप्रजापतिमेवस्वेनभागधेयेनोपधावतिसएवास्मैपर्जन्यंवर्ष
यतिकृष्णोभवत्येतद्वैवृष्ट्यैरूपंरूपेणैववृष्टिमवरुंधेशबलोभवतिविद्युतमे
वास्मैजनयित्वावर्षयत्यवाशृंगोभवतिवृष्टिमेवास्मैनियच्छति॥५॥अश्रोभ्रे
२यच्छति+ एणातिमिथुनानांनयाति॥६॥वरुणंसुषुवाणमन्नाद्यंनोपानमत्सएतांवारुणीं
कृष्णांवशामपश्यत्तांस्वायैदेवतायाआलभततततोवैतमन्नाद्यमुपानमद्यम
लमन्नाद्यायसंतमन्नाद्यंमुपेत्सनोपनमेत्सएतांवारुणींकृष्णांवशामालभेत

द्वि॰स॰

वरुणमेवस्वेनभागधेयेनोपधावतिसएवास्माअन्नंप्रयछत्यंनादः॥१॥एवभ
वतिकृष्णाभवतिवारुणीह्येषादेवतयासमृद्ध्यैमैत्रंश्वेतमालभेतवारुणंकृष्णमपां
चौषधीनांचसंधावन्नकामोमैत्रीवाओषधयोवारुणीरापोपांचखलुवाओषधी
१० नांचरसमुपजीवामोमित्रावरुणावेवस्वेनभागधेयेनोपधावतितावेवास्माअन्नं
प्रयछतोन्नादएवभवति॥२॥अपांचौषधीनांचसंधावालभतउभयस्यावरुध्यैवि
शाखोयूपोभवतिद्वेह्येतेदेवतेसमृद्ध्यैमैत्रंश्वेतमालभेतवारुणंकृष्णंज्योगाम
यावीयन्मैत्रोभवतिमित्रेणैवास्मैवरुणंशमयतियद्वारुणःसाक्षादेवैनंवरुणपा
शान्मुंचत्युतयदीतासुर्भवतिजीवत्येवदेवावैपुष्टिंनाविंदन्॥३॥तांमिथुनेपश्यं १०
तस्यांनसमराधयंतावश्विनावब्रूतामावयोर्वाएषामैतस्यांवदध्वमितिसाश्वि
नोरेवाभवद्यःपुष्टिकामस्यात्सएतामाश्विनीयमींवशामालभेताश्विनावेवस्वे
नभागधेयेनोपधावतितावेवास्मिन्पुष्टिंधत्तःपुष्यतिप्रजयापशुभिः॥४॥अन्ना

दोन्नादएवभवत्यविदंन्यंचचत्वारिंशच्च॥९॥आश्विनंधूम्रललाममालभे
तयोदुर्ब्राह्मणःसोमंपिपासेदश्विनौवैदेवानामसोमपावास्तांतौपश्चासो
मपीथंप्राप्नुतामश्विनावेतस्यदेवतायोदुर्ब्राह्मणःसोमंपिपासत्यश्विना
वेवस्वेनभागधेयेनोपधावतितावेवास्मैसोमपीथंप्रयछतउपैनंसोमपी
थोनमतियद्धूम्रोभवतिधूम्रिमाणमेवास्मादपहंतिललामः॥१॥भवतिमु
खतएवास्मिंस्तेजोदधातिवायव्यंगोमृगमालभेतयमजघ्निवांसमभिशं
सेयुरपूतावाएतंवागृछतियमजघ्निवांसमभिशंसंतिनैषग्राम्यःपशुर्ना
रण्योयद्गोमृगोनेवैषग्रामेनारण्येयमजघ्निवांसमभिशंसंतिवायुर्वैदे
वानांपवित्रंवायुमेवस्वेनभागधेयेनोपधावतिसएव॥२॥एनंपवयति
पराचीवाएतस्मैव्युछंतीव्युछतितमःपाप्मानंप्रविशतियस्याश्विने

द्वि०सं॰

त्रास्यमानेसूर्योनाविर्भवति सोर्थंबहुरूपमालभेतामुमेवादित्यं स्वेन
भागधेयेनोपधावतिसएवास्मात्तमःपाप्मानमपहंतिप्रतीच्यस्मैव्यु
११ छंतीव्युछस्यपतमःपाप्मानंहंते॥२॥ललामःसएवषट्चत्वारिंशंत्राचं॥
॥१०॥ इंद्रंवोविश्वतस्परिहवामहेजनेभ्यः इंद्रंनरोमरुतोयद्धवोदिवोयावः
×हो०५ शर्म।भरेष्विंद्रंसुहवंहवामहेंऽहोमुचंसुकृतंदैव्यंजनं।अग्निंमित्रंवरु
णंसातयेभगंद्यावापृथिवीमरुतःस्वस्तये।ममत्तुनःपरिज्मावसर्हाम
मत्तुवातोअपांवृषण्वान्।शिशीतमिंद्रापर्वतायुवंनस्तन्नोविश्वेवरिस्यं ११
तुदेवाः।प्रियावोनाम॥११॥हुवेतुराणां॥आयातपथ्यामरुतोवावन्ना
नाः।श्रियसेकंभानुभिःसंमिमिक्षिरेतेरश्मिभिस्तऋक्वभिःसुखादयः।
तेवाशीमंतइष्मिणोअभीरवोविद्रेप्रियस्यमारुतस्यधाम्नः।अ

ग्निःप्रथमोवसुभिर्नोअव्यात्सोमोरुद्रेभिरभिरक्षातुत्मना।इंद्रोमरु
द्भिर्ऋतुधाकृणोत्वादित्यैर्नोवरुणःसंशिशातु।सन्नोदेवोवसुभिरग्निः
सं॥२॥सोमस्तनूभीरुद्रियाभिः।समिंद्रोमरुद्भिर्यज्ञियैः।समादित्यैर्नो
वरुणोअजिज्ञिपत्।यथादित्यावसुभिःसंबभूवुर्मरुद्भीरुद्राःसम
जानताभि।एवात्रिणामन्नेहृणीयमानाविश्वेदेवाःसमनसोभ
वंतु॥कुत्राचिद्यस्यसमृतौरण्वानरोनृषदने॥अर्हंतश्चिद्यमिंधतेसं
जनयंतिजंतवः।संयद्विषोवनामहेसंहव्यामानुषाणां॥उतद्युम्न
स्यशवसः॥३॥ऋतस्यरश्मिमाददे।यज्ञोदेवानांप्रत्येतिसुम्नमादि
त्यासोभवतामृडयंतः।आवोर्वाचीसुमतिर्ववृत्यादंहोश्चिद्याव
रिवोवित्तरासत्।शुचिरपःसूयवसाअदब्धउपक्षेतिवृद्धवयाःसुवीरः।न

हृं०सं

क्रिष्टं घ्नंसंतितेनोनदूरा घ्न आदित्यानांभवतिप्रणीतौ।धारयंत आदित्यासोजगत्स्था
देवाविश्वस्यभुवनस्यगोपाः।दीर्घाधियो रक्षमाणाः॥७॥ असुर्यमृतावानश्चयमाना
१२ ऋणानि॥ तिस्रोभूमीर्धारयंत्रीꣳरुत द्यूंत्रीणिव्रता विदथे अंतरेषां। ऋतेनादित्या
महिवोमहित्वंतदर्यमन्वरुणमित्रचारु॥ त्यान्नुक्षत्रियाꣳअव आदित्यान्याचिषामहे।सु
मृडीकाꣳअभिष्टये। नदक्षिणाविचिकितेनसव्यानप्राचीनमादित्यानोतपश्चा। पाक्याचिद्व
सवोधीर्याचित्॥८॥ युष्मानीतो अभयंज्योतिरश्यां। आदित्यानामवसानूतनेनसक्षी
महिशर्मणाशंतमेन॥ अनागास्त्वे अदितित्वेतुरासइमंयज्ञंदधतुश्रोषमाणाः। इमंमेव
रुणश्रुधीहवमद्याचमृडय।त्वामवस्युराचके।तत्वायामिब्रह्मणावंदमानस्तदाशास्तेयज
मानोहविर्भिः। अहेडमानोवरुणेहबोध्युरुशꣳसमानआयुःप्रमोषीः॥९॥ नामाभिःसꣳ
मृवसोरक्षमाणाधीर्याश्चिदेकानपंचात्राचे॥११॥ वायव्यंप्रजापतिस्सावरुणंदेवासु १२
राएव्वसावादित्योदश्वऋषभामिंद्रोबलस्यबार्हस्पत्यंवषट्कारासौसौरीवरुणमाश्विन
मिंद्रंवानरएकादश॥११॥ वायव्यमाग्नेयीमसावादित्योवाअहोरात्राणिवषट्कारः
प्रजननायपिनाहुवेतुराणांपंचषष्टिः॥६५॥ हरिः ओम्॥ श्रीनारायण॥

६५९०० ६२७

र्घपाथैः सोमस्यनामदद्इंद्रश्चकारदेवानवंश॥१४॥ आदित्येभ्योदेवावेभ्योर्दे
वावैसत्रमासततार्यण्मेप्रजापतेस्त्रयस्त्रिꣳशत्तिर्देवेभ्योजोयंदेवासुरास्तात्र
जनोभुवोसियन्नवृमेदृश्यैवेप्रजापतिवरुणायुयावाꣳसप्रजनवच्चतुर्दश॥१४॥
आदित्येभ्यस्त्वष्टुरस्मैदानकामाएवावरुंधेग्निर्वैसप्रजवतरषट्पंचाशत्र॥५६॥
हरिःओम्॥ देवामनुष्याःपितरस्तेन्यतआसन्नसुरारक्षाꣳसिपिशाचास्तेन्य सि५
तस्तेषांदेवानामुत्यदल्पंलोहितमकुर्वंतद्रक्षाꣳसिरात्रीभिरसुभ्नतान्त्सुब्र
धान्मृतानभिव्योछत्तेदेवा अविदुर्योवैनोयंम्रियतेरक्षाꣳसिवाइमंघ्नंतीतितेरक्षा
ꣳस्युपामंत्रयंतातान्यब्रुवन्वरंवृणामहैयत्॥१॥ असुराञ्जयामतन्नःसहासदि
तिततोवैदेवाअसुरानजयंतेसुराञ्जित्वारक्षाꣳस्यपानुदंततानिरक्षाꣳस्यनृत
मकर्त्तेतिसमंतंदेवान्पर्यविशंतेदेवाअग्नावनाथंततेग्नयेप्रवतेपुरोडाशमष्टाकपा
लंनिरवपन्नग्नयेविबाधवतेग्नयेप्रतीकवतेयदग्नयेप्रवतेनिरवपन्याम्येवपुरस्ता
द्रक्षाꣳसि॥२॥ आसंतानितेनप्राणुदंतयदग्नयेविबाधवतेयान्येवाभितोरक्षा

ःस्यासंतानितेनव्यबाधंतयदग्नयेप्रतीकवतेयान्येवपश्चात्कक्षाःस्यासंतानितेना
पानुदंतनातौदेवाअभवन्परासुरायोभ्रातृव्यवान्स्यात्सस्पर्धमानएतयेष्ट्यायजेताग्न
येप्रवतेपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेदग्नयेविबाधवते॥३॥अग्नयेप्रतीकवतेयदग्नयेप्र
वतेनिर्वपतियएवास्माच्छ्रेयान्भ्रातृव्यस्तंतेनप्रणुदतेयदग्नयेविबाधवतेयएवैनेनसदृ
ङ्तंतेनविबाधतेयदग्नयेप्रतीकवतेयएवास्मात्पापीयांस्तंतेनापनुदतेप्रश्रेयांसं
भ्रातृव्यंनुदतेतिसदृशंक्रामतिनैनंपापीयानाप्नोतियएवंविद्वानेतयेष्ट्यायजेते॥४॥
वृणामहेयस्युरस्तात्कक्षाःस्तिवपेदग्नयेविबाधवतएवंचत्वारिंच॥२॥देवासुराःसंय
त्ताआसंतेदेवाअब्रुवन्योनोवीर्यावत्तमस्तमनुसमारभामहाइतितइंद्रमब्रुवंस्त्वं
नोवीर्यावत्तमोसित्वामनुसमारभामहाइतिसोब्रवीत्तिस्रोमइमास्तनुवोवीर्याव
तीस्ताःप्रीणीताथासुरानभिभविष्यथेतितावैब्रूहीत्यब्रुवन्नियमंहोमुगियं
विमृधेयमिंद्रियावती॥१॥इत्यब्रवीत्तइंद्रायांहोमुचेपुरोडाशमेकादशकपालं
निरवपन्निंद्रायवैमृधायेंद्रायेंद्रियावतेयदिंद्रायांहोमुचेनिरवपन्नंहसएवते

नामुच्यंतयदिंद्रायवैमृधायेमृधएवतेनापाघ्नतयदिंद्रायेंद्रियवतइंद्रियमेवतेनात्मंनद
धतत्रयस्त्रिंशत्कपालंपुरोडाशंनिरवपंत्रयस्त्रिंशद्वैदेवतास्ताइंद्रआत्मन्ननुसं
मारंभयतभूत्यै॥२॥तांवावदेवाविजितिमुत्तमामसुरैर्व्यजयंतयोभ्रातृव्यवान्स्यात्सस्प
र्धमानएतयेष्ट्यायजेतेंद्रायांहोमुचेपुरोडाशमेकादशकपालंनिर्वपेदिंद्रायवैमृधा
येंद्रायेंद्रियावतेंहसावाएषगृहीतोयस्माच्छ्रेयान्भ्रातृव्योयदिंद्रायांहोमुचेनिर्वप
त्यंहसएवतेनमुच्यतेमृधावाएषोभिषण्णोयस्मात्समानेष्वन्यःश्रेयानुत॥३॥भ्रा
तृव्योयदिंद्रायवैमृधायमृधएवतेनापहतेयदिंद्रायेंद्रियावतइंद्रियमेवतेनात्मन्धत्ते
त्रयस्त्रिंशत्कपालंपुरोडाशंनिर्वपतित्रयस्त्रिंशद्वैदेवतास्ताएवयजमानआत्म
न्ननुसमारंभयतेभूत्यैसावाएषाविजितिर्नामेष्टिर्यएवंविद्वानेतयेष्ट्यायजतउत्तमा
मेवविजितिंभ्रातृव्येणविजयते॥४॥इंद्रियावतीभूत्याउतैकान्नपंचाशच्च॥२॥देवा
सुराःसंयत्ताआसंतेषांगायत्र्योजोबलमिंद्रियंवीर्यंप्रजांपशून्संगृह्यादायापक्रम्या
तिष्ठत्तेमन्यंतयतरान्वाइयमुपावर्त्स्यतितइदंभविष्यंतीतितांव्यह्वयंतविश्वकर्मन्निति
देवादाभीत्यसुराःसानान्यतरांश्चनोपावर्ततदेवाएतद्यजुरपश्यन्नोजोसिस

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

होसि बलमसि ॥ १ ॥ ओजोसि देवानां धाम नामासि विश्वमसि विश्वायुः सर्वमसि सर्वा
युरभिभूरिति वाव देवा असुराणामोजो बलमिंद्रियं वीर्यं प्रजां पशून्वृंजत यज्ञाय त्यपक्र
म्यातिष्ठत्तस्माद्दैतां गायत्रीतीष्टिमाहुः संवत्सरो वै गायत्री संवत्सरो वैतदपक्रम्यातिष्ठद्यदे
तयादेवा असुराणामोजो बलमिंद्रियं वीर्यं ॥ २ ॥ प्रजां पशूनवृंजत तस्मादेतांꣳ संवर्ग इती
ष्टिमाहुर्यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेताग्नये संवर्गाय पुरोडाशमष्टाक
पालं निर्वपेत्तꣳ श्रतमासन्नमेतेन यजुषाभिमृशेद्दोज एव बलमिंद्रियं वीर्यं प्रजां पशून्भ्रात
व्यस्य वृंक्ते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति ॥ ३ ॥ बलमस्येतयादेवा असुराणामोजो
बलमिंद्रियं वीर्यं पंचचत्वारिꣳ शच्च ॥ ३ ॥ प्रजापतिः प्रजा असृजत ता अस्मात्सृष्टाः परा
चीरायंस्ता यत्राव संततो गर्मुदुदतिष्ठत्ता बृहस्पतिश्चान्ववैत्ताꣳ सो ब्रवीद्बृहस्पति
रनया त्वा प्रतिष्ठान्यथ त्वा प्रजा उपावर्त्स्यंतीति तं प्रातिष्ठत्ततो वै प्रजापतिं प्रजा उपावर्तंत
यः प्रजाकामः स्यात्तस्मा एतं प्राजापत्यं गार्मुतं चरुं निर्वपेत्प्रजापतिं ॥ ४ ॥ एव स्वेन भागधेये
नोप धावति स एवास्मै प्रजां प्रजनयति प्रजापतिः पशूनसृजत ते स्मात्सृष्टाः परांच आ
यंस्ते यत्रावसंततो गर्मुदुदतिष्ठत्तान्पूषा चान्ववैत्ताꣳ सो ब्रवीत्पूषानया मा प्रतिष्ठाथ त्वाप

त्वा व उपावर्त्स्यंतीति मां प्रतिष्ठेति सोमो ब्रवीन्ममैव ॥ २ ॥ अकृष्टपच्यमित्युभौ वां प्रतिष्ठानीत्य
ब्रवीत्तौ प्रातिष्ठत्ततो वै प्रजापतिं पशव उपावर्तंत यः पशुकामः स्यात्तस्मा एतꣳ सोमापौष्णं गार्मु
तं चरुं निर्वपेत्सोमापूषणावेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै पशून्प्रजनयतः सोमो वै
रेतोधाः पूषा पशूनां प्रजनयिता सोम एवास्मै रेतो दधाति पूषा पशून्प्रजनयति ॥ ३ ॥ वै प
प्रजापतिं वै दधाति पूषा त्रीणि च ॥ ४ ॥ अग्ने गोभिर्न आगहींदो पुष्ट्या जुषस्व नः ॥ इंद्रो धर्त्ता गृहेषु
नः ॥ सविता यः सहस्रियः स नो गृहेषु रारणत् ॥ आ पूषा एत्वा वसु ॥ धाता ददातु नो रयिमीशानो
जगतस्पतिः ॥ स नः पूर्णेन वावनत् ॥ त्वष्टा यो वृषभो वृषा स नो गृहेषु रारणत् ॥ सहस्रेणायुतेन च ॥
येन देवा अमृतं ॥ १ ॥ दीर्घꣳ श्रवो दिव्यैरयंत ॥ रायस्पोषत्वमस्मभ्यं गवां कुल्मिं जीवस आयुवस्व ॥
अग्निर्गृहपतिः सोमो विश्ववनिः सविता सुमेधाः स्वाहा ॥ अग्ने गृहपते यस्ते घृत्यो भागस्तेन सह
ओज आक्रममाणाय धेहि श्रैष्ठ्यात्पथो मा योषं मूर्धा भूयासꣳ स्वाहा ॥ २ ॥ अमृतमष्टात्रिꣳ शच्च ॥ ५ ॥
चित्रया यजेत पशुकाम इयं वै चित्रा यद्वा अस्यां विश्वं भूतमधि प्रजायते तेनेयं चित्रा य एवं विद्वाꣳश्चि
त्रया पशुकामो यजते प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते प्रैवाग्नेयेन वापयति रेतः सौम्येन दधाति रेत एव
हितं त्वष्टा रूपाणि विकरोति सारस्वतो भवत एतद्वै दैव्यं मिथुनं दैव्यमेवास्मै ॥ १ ॥ मिथुनं मध्यतो द
धाति पुष्ट्यै प्रजननाय सिनीवाल्यै चरुर्भवति वाग्वै सिनीवाली पुष्टिः खलु वै वाक्पुष्टिमेव वाच

मुपैस्यैंद्रउत्तमोभवतितेनैवतान्मिथुनं सप्तैतानिहवींषिभवंतिसप्तग्राम्याःपशवःसप्तार
ण्याःसप्तछंदांस्युभयस्यावरुध्याअथैताआहुतीर्जुहोत्येतेवैदेवाःपुष्टिपतयस्तएवा
स्मिन्पुष्टिंदधतिपुष्यतिप्रजयापशुभिरथोयदेताआहुतीर्जुहोतिप्रतिष्ठित्यै॥२॥अस्मै
तएवद्वादश्याच॥५॥मारुतमसिमरुतामोजोपांधारांभिंधिरमयतमरुतःश्येनमायिनं
३८ मनोजवसंवृषणंसुवृक्तिं॥येनशर्धउग्रमवसृष्टमेतितदश्विनापरिधत्तंस्वस्ति॥पु
रोवातोवर्षञ्जिन्वरावृत्स्वाहावातावद्वर्षन्नुग्ररावृत्स्वाहास्तनयन्वर्षन्भीमरावृत्स्वाहा
नश्न्यवस्फूर्जन्दिद्युद्वर्षन्त्वेषरावृत्स्वाहातिरात्रंवर्षन्पूर्तिरावृत्॥१॥स्वाहाबहुहाय
मवृषादितिश्रुतरावृत्स्वाहातपतिवर्षन्विराडावृत्स्वाहावस्फूर्जन्दिद्युद्वर्षन्भूतरावृत्स्वा
हामांदावाशाःशुंध्यूरजिराः॥ज्योतिष्मतीस्तमस्वरीरुंदतीःसुफेनाः॥मित्रभृतःक्ष
त्रभृतःसुराष्ट्राइहमावत॥वृष्णोअश्वस्यसंदानमसिवृष्ट्यैत्वोपनह्यामि॥२॥पूर्तिरा
द्धिवत्ताग्निंराद्धे॥७॥देवावसव्याअग्नेसोमसूर्य॥देवाःशर्मण्यामित्रावरुणा
र्यमन्॥देवाःसपीतयोपांनपादाशुहेमन्॥उद्नोदत्तोदधिंभिंतादिवःपर्जन्यादंतरि ३८

क्षात्पृथिव्यास्ततोनोवृष्ट्यावत॥दिवाचित्तमःकृण्वंतिपर्जन्येनोदवाहेन॥पृथ
िवींयद्व्युंदंति॥आयंनरःसुदानवोददाशुषेदिवःकोशमचुच्यवुः॥विपर्जन्याःसृजं
तिरोदसीअनुधन्वनायंति॥१॥वृष्टयःउदीरयथामरुतःसमुद्रतोयूयंवृष्टिंवर्षय
थापुरीषिणः॥नवोदस्राउपदस्यंतियेनवःशुभंपातामनुरथाअवृथ॥सृजावृ
ष्टिंदिवआद्भिःसमुद्रंपृण।अब्जाअसिप्रथमजाबलमसिसमुद्रियं॥उन्नं
भयपृथिवींभिंधीदंदिव्यंनभः॥उद्नोदिव्यस्यनोदेह्यीशानोविसृजादृतिं॥येदे
वादिविभागायेंतरिक्षभागायेपृथिविभागाः॥तइमंयज्ञमवंतुतइदंक्षेत्रमावि
शंतुतइदंक्षेत्रमनुविविशंतु॥२॥अंतिदेवाविंशतिश्च॥८॥मारुतमसिमरुता
मोजइतिकृष्णंवासःकृष्णतूषंपरिधत्तएतद्वैवृष्ट्यैरूपंसरूपएवभूत्वापर्ज
न्यंवर्षयतिरमयतमरुतश्येनमायिनमितिपश्चाद्वातंप्रतिमीवतिपुरोवा
तमेवजनयतिवर्षस्यावरुध्यैवातनामानिजुहोतिवायुर्वैवृष्ट्याईशेवायुमे

वस्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै पर्जन्यं वर्षय यष्टो ॥१॥ जुहोति वृतस्यो वैदिशा
भ्यंत स्रोवांतरदिशादिग्भ्य एव वृष्टिं संप्रच्यावति रुष्णाजिनेसंयौति हविरेवा
करंतर्वेदिसंयौ यव रुध्येयतीनामघमानानां शीर्षाणि परापतंतेखर्जूरा
३६ भवंतेषां रस ऊर्ध्वो पतत्तानिकरीराण्यभवन्सौम्यानिवैकरीराणि सौम्या खलु वा
आहुतिर्दिवो वृष्टिंच्यावयतियत्करीराणि भवंति ॥२॥ सौम्ययैवाहुत्यादिवो वृष्टिम
वरुंधे मधुषा संयौत्यपां वा एषओषधीनां रसो यन्मधु अभ्य एवौषधीभ्यो वर्षस्य
थो अभ्य एवौषधीभ्यो वृष्टिं निनयति मांदा वा त्रा इति सैं यौति नामधेयैरेवैना
अछैस्पथो यथाब्रूयादसावेहीत्येवमेवैना नामधेयैरा ॥३॥ च्यावयति वृष्णो अश्व
भस्यसंदानमसि वृष्ट्यै त्वोपनह्यामीत्याह वृषा वा अश्वो वृषा पर्जन्यः कृष्णइव
खलु वै भूत्वा वर्षति रूपेणैवैनं समर्धयति वर्षस्यावरुध्यै ॥४॥ अष्टौ भवंति नाम
धेयैरेको नात्रिंशं राधे ॥५॥ देवा वसव्या देवाः शर्मण्या द्वावाः सपीतयइत्याबध्ना ३९
ति देवताभिरेवान्वहं वृष्टिमिछति यदि वर्षेत्तावत्येव होतव्यं यदि न वर्षेच्छ्वो भूते

हविर्निर्वपेदहोरात्रे वै मित्रावरुणा वहोरात्राभ्यां खलु वै पर्जन्यो वर्षति नक्तं वा
वा२ हि दिवा वर्षति मित्रावरुणावेव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मै ॥१॥ अहो
रात्राभ्यां पर्जन्यं वर्षयतोऽग्नये धामच्छदे पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेन्मारुतं सप्त
कपालं सौर्यमेककपालमग्निर्वा इतो वृष्टिमुदीरयति मरुतः सृष्टां नयंति य
दा खलु वा असावादित्यो न्यङ् रश्मिभिः पर्यावर्ततेथ वर्षति धामच्छदिव खलु वै भू
त्वा वर्षत्येता वै देवता वृष्ट्या ईशते ता एव स्वेन भागधेयेनोपधावति ता ॥२॥ एवास्मै प
र्जन्यं वर्षयंत्युतावर्षिष्यन्वर्षत्येव सृजा वृष्टिं दिव आद्भिः समुद्रं पृणेत्याहेमाश्चैवामूः
श्चापः समर्धयत्यथो आभिरेवामूरछैत्यब्जा असि प्रथमजा बलमसि समुद्रिय
मित्याह यथा यजुरेवैतदुन्नंभय पृथिवीमिति वर्षाह्वां जुहोत्येषा वा ओष
धीनां वृष्टिवनिस्तयैव वृष्टिमाच्यावयति ये देवा दिवि भागा इति कृष्णाजिनमवधू
नोतीम एवास्मै लोकाः प्रीता अभीष्टा भवंति ॥३॥ अस्मे धावति ता वा एकविंशं रा
ति भ्वे ॥१७॥ सर्वाणि छंदांस्येतस्यामिष्ट्यामनूच्यानी त्याह त्रिष्टुभो वा

एतद्धी यें यत्कुकुदुष्कि हाजगत्यै यद्दुष्कृतकुभावन्वाहतेनैव सर्वाणिछंदांᳲ स्यव
रुंधे गायत्री वा एषा यद्दुष्कृ हा यानि चत्वार्यध्यक्षराणि चतुष्पाद्द एव ते पश्वो यथापु
रोडाशो पुरोडाशोध्येवमेवतद्यदुध्यध्यक्षराणि यज्ञागत्या ॥१॥ परिदध्यादं तं यज्ञं ग
४० मयेत्रिष्टुभा परिदधाती इंद्रियं वै वीर्यं त्रिष्टुबिंद्रिय एव वीर्ये यज्ञं प्रतिष्ठापयति नांतं गमय
त्येव्रीती वाजिना त्रीष धस्थेति त्रिवत्यापरिदधाति सरूपत्वाय सर्वो वा एष यज्ञः यज्ञो यत्र
धातवीर्यं कामाय कामाय प्रयुज्यते सर्वेभ्यो हि कामेभ्यो यज्ञः प्रयुज्यते त्रैधातवीये
नयजेनाभिचरन्सर्वो वै ॥२॥ एष यज्ञोय त्रैधातवीयं सर्वेणैवैनं यज्ञेनाभिचरति स्तृणु ता
त एवैनमिनयैव यजेनाभिचर्यमाणः सर्वो वा एष यज्ञो यत्त्रैधातवीयं सर्वेणैव यज्ञेन
यजते नैनमभिचरन्स्तृणुत एतयैव यजेत सहस्रेण यक्ष्यमाणः प्रजातमेवैन ददायेत
यैव यजेत सहस्रेण जानोंतं वा एष प्रभूनागच्छति ॥३॥ यः सहस्रेण यजते प्रजापतिः ख
लु वै प्रभून स्रजत ताः स्त्रैधातवीयेनैवास्रजत य एवं विद्वांः स्त्रैधातवीयेन पशुकामाय ४०
जेत यस्मा देवयोनेः प्रजापतिः प्रभून सृजत तस्माद्देवेनानुस्रजते ऽपैनमुत्तरं सहस्रं

नमति देवताभ्यो वा एष आवृश्च्यते यो यक्ष्य इत्युक्त्वा न यजते त्रैधातवीयेन यजेत
सर्वो वा एष यज्ञः ॥४॥ यत्त्रैधातवीयं सर्वेणैव यज्ञेन यजते न देवताभ्य आवृश्च्यते द्वा ४०
दशकपालः पुरोडाशो भवतीति त्रयश्चतुष्कपालास्त्रिषमृद्धत्वाय त्रयः पुरोडाशा भ
वंति त्रय इमे लोका एषां लोकानामाप्त्या उत्तरउत्तरो ज्यायान्भवत्येवमिव हीमे लोका य
वमयो मध्य एतद्वा अंतरिक्षस्य रूपं समृद्ध्यै सर्वेषामभिगमयन्नवद्यत्यछंबट्कार
हिरण्यं ददाति तेज एव ॥५॥ अवरुंधे तार्प्यं ददातीति पशूनेवावरुंधे धेनुं ददात्याशिषए
वावरुंधे साम्नो वा एष वर्णो यद्धिरण्यं यजुषां तार्प्यमृचामदाना धेनुरेतानेव सर्वान्व
र्णानवरुंधे ॥६॥ जगत्याभिचरन्सर्वैर्वै गच्छति यज्ञस्तेज एव त्रिंᳲशच्छ ॥१२॥ त्वष्टा हतं
पुत्रो वींद्रं सोममाहरज्जास्मिन्निंद्र उपहवमैच्छत तं नोपाह्वयत पुत्रं मेवधीरिति स यज्ञवेशसं कृ
त्वा प्रासहा सोममपिबत्तस्य यदत्यशिष्यत तत्त्वष्टाहवनीयमुपप्रावर्तयत्स्वाहेंद्रशत्रुर्वर्धस्वेति
स यावदूर्ध्वः पराविध्यति तावति स्वयमेव व्यरमत यदि वा तावत्प्रवणं ॥१॥ आसीद्यदि वा
तावदध्यग्नेरासीत्स संभवन्नग्नीषोमावभिसमभवत्स इषुमात्रमिषुमात्रं विष्वङ्वर्धत

सइमांल्लोकानवृणोद्यदिमांल्लोकानवृणोत्तद्वृत्रस्यवृत्रत्वंतस्मादिंद्रोबिभेदपित्वष्टा
तस्मैत्वष्टावज्रमासिंचत्तपोवैसवज्रआसीत्तमुद्यंतुंनाशक्नोदथवैतर्हिविष्णुः॥२॥
अन्यादेवतासीत्सोब्रवीद्विष्णवेहीदमाहरिष्यावोयेनायमिदमितिसविष्णुस्त्रेधा
४१ त्मानंविन्यधत्तपृथिव्यांतृतीयमंतरिक्षेतृतीयंदिवितृतीयमभिपर्यावर्ताद्धिबि
भेद्यत्पृथिव्यांतृतीयमासीत्तेनेंद्रोवज्रमुदयच्छद्विष्णुनानुस्थितःसोब्रवीन्मामेप्र
हारस्तिवाइदं॥३॥मयिवीर्यंतत्तेप्रदास्यामीतितदस्मैप्रायच्छत्तत्प्रत्यगृह्णाद्धामेति
तद्विष्णवेतिप्रायच्छत्तद्विष्णुःप्रत्यगृह्णादस्मास्विंद्रइंद्रियंदधात्वितियदंतरिक्षेतृती
यमासीत्तेनेंद्रोवज्रमुदयच्छद्विष्णुनानुस्थितःसोब्रवीन्मामेप्रहारस्तिवाइदं॥४॥मयि
वीर्यंतत्तेप्रदास्यामीतितदस्मैप्रायच्छत्तत्प्रत्यगृह्णाद्द्विर्माधाइतितद्विष्णवेतिप्रायच्छत्त
द्विष्णुःप्रत्यगृह्णादस्मास्विंद्रइंद्रियंदधात्वितियद्दिवितृतीयमासीत्तेनेंद्रोवज्रमुदय
च्छद्विष्णुनानुस्थितःसोब्रवीन्मामेप्रहार्येनाइदं॥५॥इदमस्मितत्तेप्रदास्यामीतिब्रू
२इत्सब्रवीत्संधांतुसंदधावहैत्वामेवप्रविशानीतियन्मांप्रविशेःकिंमाभुंज्यादि ४२

त्यब्रवीत्त्वामेवेंधीयतवभोगायत्वांप्रविशेयमितिसब्रवीत्तंवृत्रःप्राविशदुदरंवैवृत्रः
क्षुत्खलुवैमनुष्यस्यभ्रातृव्योयेः॥६॥एवंवेदहंतिक्षुधंभ्रातृव्यंतदस्मैप्रायच्छत्तत्प्रत्य
गृह्णात्त्रिर्माधाइतितद्विष्णवेतिप्रायच्छत्तद्विष्णुःप्रत्यगृह्णादस्मास्विंद्रइंद्रियं
दधात्वितियत्त्रिःप्रायच्छत्त्रिःप्रत्यगृह्णात्तत्त्रिधातोस्त्रिधातुत्वंयद्विष्णुरन्वतिष्ठतविष्णवेतिप्रा
यच्छत्तस्मादैंद्रावैष्णवंहविर्भवतियद्वाइदंकिंचतदस्मैतत्प्रायच्छदृचःसामानियजूंषिसहस्रं
वाअस्मैतत्प्रायच्छत्तस्मात्सहस्रदक्षिणं॥७॥प्रवणांविष्णुर्वाइदम्भिदमहंयोभवत्यैकविंशति
श्वं॥१२॥देवावैराजन्याज्जायमानादबिभयुस्तमंतरेवसंतंदाम्नापौंभन्सवाएषोपोब्धोजा
यतेयद्राजन्योयद्वाएषोनपोब्धोजायेतवृत्रान्घ्नंश्चरेद्यंकामयेतराजन्यमनपोब्धोजा
येतवृत्रान्घ्नंश्चरेदितितस्माएतमैंद्राबार्हस्पत्यंचरुंनिर्वपेदैंद्रोवैराजन्योब्रह्मबृहस्पतिर्ब्र
ह्मणैवैनंदाम्नोपौंभनान्मुंचतिहिरण्मयंदामदक्षिणासाक्षादेवैनंदाम्नोपौंभनान्मुंचति॥१॥
॥एनंद्वादशच॥१३॥नवोनवोभवतिजायमानोन्हांकेतुरुषसामेत्यग्रं।भागंदेवेभ्योविदधा
त्यायन्प्रचंद्रमास्तिरतिदीर्घमायुः।यमादित्याअंशुमाप्याययंतियमक्षितमक्षितयः
पिबंति।तेननोराजावरुणोबृहस्पतिराप्याययंतुभुवनस्यगोपाः।प्राच्यांदिशित्वमिंद्रा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

४२

सिंग्रजोनोदीच्यांवृत्रहन्वृत्रहासि॥ यत्रयंतिस्रोत्यास्तत्॥१॥ जितंतेदक्षिणतोवृषभएं
धिहव्यः॥ इंद्रोजयातिनपराजयाता अधिराजोराजसुराजयाति॥ विश्वाहिभूयाःपृतना
अभिष्टीरुपसद्योनमस्योयथासत्॥ अस्येदेवप्ररिरिचेमहित्वंदिवःपृथिव्याःपर्यंतरिक्षा
त्॥ स्वराडिंद्रोदमआविश्वगूर्तः स्वरिरमत्रोववक्षेरणाय॥ अभित्वाशूरनोनुमोदुग्धाइव
धेनवः॥ ईशानं॥२॥ अस्यजगतःसुवर्दृशमीशानमिंद्रतस्थुषः॥ त्वामिद्धिहवामहेसातौवाज
स्यकारवः॥ त्वांवृत्रेष्विंद्रसत्पतिंनरस्त्वांकाष्ठास्वर्वतः॥ यद्द्यावइंद्रतेशतंशतंभूमीरुतस्युः॥
नत्वावज्रिन्सहस्रंसूर्याअनुनजातमष्टरोदसी॥ पिबासोममिंद्रमंदतुत्वायंतेसुषावहर्य
श्वाद्रिः॥३॥ सोतुर्बाहुभ्यांसुयतोनार्वा॥ रेवतीर्नःसधमादइंद्रेसंतुतुविवाजाः॥ क्षुमंतो
याभिर्मदेम॥ उदग्नेशुचयस्तववह्निज्योतिषा दुत्यंजातवेदसंसप्तत्वाहरितोरथेवहंतिदेवसू
र्य॥ शोचिष्केशंविचक्षण॥ चित्रंदेवानामुदगादनीकंचक्षुर्मित्रस्यवरुणस्याग्नेः॥ आप्रा
द्यावापृथिवीअंतरिक्षंसूर्यआत्माजगतस्तस्थुषः॥४॥ चं॥ विश्वेदेवाऋतावृधऋतु
भिर्हवनश्रुतः॥ जुषंतांयुज्यंपयः॥ विश्वेदेवाःशृणुतेमंहवंमेयेअंतरिक्षेयउपद्यवि
ष्ठ॥ येअग्निजिह्वाउतवायजत्रा आसद्यास्मिन्बर्हिषिमादयध्वं॥५॥ तदीशानमद्रिस्त
स्तुषस्त्रिंशसं॥६॥ देवामनुष्यादेवासुराअब्रुवंदेवासुरास्तेषांगायत्रीप्रजापति

स्तायत्र्याग्नेगोभिश्चित्रयामारुतंदेवासव्या अग्नेमारुतंदेवाःशर्मण्याःसर्वाणितेषा
हृतपुत्रोदेवावैराजन्याब्रह्मनवोन्स्मोमतुर्दश॥१४॥ देवामनुष्याःप्रजांपशूंदेवा
वसव्याःपरिदध्याद्दिदमस्म्यष्टाचत्वारिंशत्॥४८॥ हरिःॐ ॥ विश्वरूपोवै
त्वाष्ट्रःपुरोहितोदेवानामासीत्स्वस्त्रीयोसुराणांतस्यत्रीणिशीगान्यासन्त्सोम र्षाण्या
पानंसुरापानमन्नादनंसप्रत्यक्षंदेवेभ्योभागमवदत्परोक्षमसुरेभ्यःसर्वस्मै
वैप्रत्यक्षंभागंवदंतियस्माएवपरोक्षंवदंतितस्यभागउदितस्तस्मादिंद्रोबिभेदी
दृङ्वैराष्ट्रंविपर्यावर्तयतीतितस्यवज्रमादायशीर्षाण्यछिनद्यत्सोमपानं॥१॥ आ
सीत्सकपिंजलोभवद्यत्सुरापानंसकलविंकोयदन्नादनंसतित्तिरिस्तस्यांज
लिनाब्रह्महत्यामुपागृह्णात्तांसंवत्सरमबिभस्तंभूतान्यभ्यक्रोशन्ब्रह्महन्नि
तिसपृथिवीमुपासीददस्यैब्रह्महत्यायैतृतीयंप्रतिगृहाणेतिसाब्रवीद्वरंवृणै
खातात्पराभविष्यंतीमन्येततोमापराभूवमितिपुराते॥२॥ संवत्सरादपिरोहा
दित्यब्रवीत्तस्मात्पुरासंवत्सरात्पृथिव्यैखातमपिरोहतिवारेवृतंह्यस्यै

त्तीयंब्रह्महत्यायैप्रत्यगृह्णात्तत्स्वकृतमिरिणमभवत्तस्मादाहिताग्निःश्रद्धादेवःस्व
कृतइरिणेनावस्येद्ब्रह्महत्यायैह्येषवर्णःसवनस्पतीनुपासीददस्यैब्रह्महत्यायैतृ
४२ तीयंप्रतिगृह्णीतेतितेऽब्रुवन्वरंवृणामहैवृक्णात्॥२॥पराभविष्यंतोमन्यामहेततोना
पराभूमेत्याव्रश्चनाद्भूयांसउत्तिष्ठानित्यब्रुवंस्तस्मादाव्रश्चनाद्वृक्षाणांभूया
ंसउत्तिष्ठंतिवरेणवृतंह्येषांतृतीयंब्रह्महत्यायैप्रत्यगृह्णन्त्सनिर्यासोऽभवत्तस्मा ह०
न्निर्यासस्यनाश्यंब्रह्महत्यायैह्येषवर्णोऽथोखलुयएवलोहितोयोवाव्रश्चना
न्निर्येषतितस्यनाश्यं॥३॥काममंन्यस्यसस्त्रीषंसादमुपासीददस्यैब्रह्म
हत्यायैतृतीयंप्रतिगृह्णीतेतिताअब्रुवन्वरंवृणामहाऋत्वियात्प्रजांविंदा
महैकाममाविजनितोःसंभवामेतितस्मादृत्वियात्स्त्रियःप्रजांविंदंतेकाममा
विजनितोःसंभवंतिवरेणवृतंह्यासांतृतीयंब्रह्महत्यायैप्रत्यगृह्णन्त्साम
लवद्वासाअभवत्तस्मान्मलवद्वाससानसंवदेत॥४॥नसहासीतना ४२

स्याअन्नमद्याद्ब्रह्महत्यायैह्येषावर्णंप्रतिमुच्यास्तेऽथोखल्वाहुर
भ्यंजनंवावस्त्रियाअन्नमभ्यंजनमेवनप्रतिगृह्यंकाममन्यदितियां
मलवद्वाससंसंभवंतियस्ततोजायतेसोऽभिशस्तोयामरण्येतस्यै
स्तेनोयांपराचींतस्यैह्रीतमुख्यपगल्भोयास्नातितस्याअप्सुमारु
कोया॥५॥अभ्यंक्तेतस्यैदुश्चर्मायाप्रलिखतेतस्यैखलतिरपमारी
यांक्तेतस्यैकाणोयादतोधावतेतस्यैश्यावदन्यानखानिनिकृंतते
०४ तस्यैकुनखीयाकृणत्तितस्यैक्लीबोयारज्जुंसृजतितस्याउद्बंधुकोया
पर्णेनपिबतितस्याउन्मादुकोयाखर्वेणपिबतितस्यैखर्वस्तिस्रोरा
त्रीर्व्रतंचरेदंजलिनावापिबेदखर्वेणवापात्रेणप्रजायैगोपीथाय॥६॥य
त्सोमपानंतेब्रमणात्तस्यनाश्यंवदेतमारुकोयाखर्वेणवात्रीभणिंच॥१॥

नि

४८

त्वष्टाहतपुत्रोवींद्रंसोममाहरत्तस्मिंन्निंद्रउपहवमैछततंनोपाह्वयतपुत्रंमेवधीरि
तिसयज्ञवेशसंकृत्वाप्रासहासोममपिबत्तस्ययदत्यशिष्यततत्त्वष्टाहवनीयमु
पप्रावर्तयत्स्वाहेंद्रशत्रुर्वर्द्धस्वेतियदवर्तयत्तद्वृत्रस्यवृत्रत्वंयदब्रवीत्स्वाहेंद्रशत्रु
र्वर्द्धस्वेतितस्मादस्य ॥१॥ इंद्रःशत्रुरभवत्ससंभवन्नग्नीषोमावभिसमभवत्सइषु
मात्रमिषुमात्रंविष्वङ्ङवर्धतसइमांल्लोकानवृणोद्यदिमांल्लोकानवृणोत्तद्वृत्रस्यवृत्र
पी त्वंतस्मादिंद्रोबिभेत्सप्रजापतिमुपाधावच्छत्रुर्मेजनीतितस्मैवज्रंसिक्त्वाप्रायच्छदे
तेनजहीतितेनाभ्यायततावब्रूतामग्नीषोमौमा ॥२॥ प्रहारावमंतस्स्वइतिममवैयुवं
स्थइत्यब्रवीन्मामभ्येतमितितौभागधेयमैछेतांताभ्यामेतमग्नीषोमीयमेकादश
कपालंपूर्णमासेप्रायच्छत्तावब्रूतामभिसंदष्टौवैस्वोनशक्नुवऐतुमितिसइंद्रआत्म शा
नःशीतरूरावजनयत्तच्छीतरूरयोर्जन्मयएवंशीतरूरयोर्जन्मवेद ॥३॥ नैनंशीतरू
रौहतस्ताभ्यामेनमभ्यनयत्तस्माज्जंजभ्यमानादग्नीषोमौनिरक्रामतांप्राणापानौ
वाएनंतदजहितांप्राणोवैदक्षोपानःक्रतुस्तस्माज्जंजभ्यमानोब्रूयान्मयिदक्षक्रतू

इतिप्राणापानावेवात्मंधत्तेसर्वमायुरेतिसदेवतावृत्रान्निर्हूयवार्त्रघ्नंहविःपूर्ण
मासेनिरवपद्घ्नंतिवाएनंपूर्णमासआ ॥४॥ अमावास्यायांप्यायंतितस्माद्वार्त्रघ्नी
पूर्णमासेनूच्येतेवृधन्वतीअमावास्यायांतत्संस्थाप्यवार्त्रघ्नंहविर्वज्रमादायपुन
रभ्यायततेअब्रूतांद्यावापृथिवीमाप्रहारावयोर्वैश्रितइतितेअब्रूतांवरंवृणावहैन
क्षत्रविहिताहमसानीत्यसावब्रवीच्चित्रविहिताहमितीयंतस्मान्नक्षत्रविहिता
सोचित्राविहितेयंयएवंद्यावापृथिव्योः ॥५॥ वरंवेदैनंवरोगच्छतिसआभ्यामेवप्र
सूतइंद्रोवृत्रमहंस्तेदेवावृत्रंहत्वाग्नीषोमावब्रुवन्हव्यंनोवहतमितितावब्रूताम
पतेजसौवैत्यौवृत्रेवैत्ययोस्तेजइतितेब्रुवन्कइदमच्छैतीतिगौरित्यब्रुवन्गौर्वा रु
वसर्वस्यमित्रमितिसाब्रवीत् ॥६॥ वरंवृणैमय्येवसतोभयेनभुनजाथइति
तद्गौराहरत्तस्माद्गविसतोभयेनभुंजतएतद्वाअग्नेस्तेजोयद्घृतमेतत्सोम
स्ययत्पयोयएवमग्नीषोमयोस्तेजोवेदतेजस्व्येवभवतिब्रह्मवादिनोवदंति
किंदेवत्यंपौर्णमासमितिप्राजापत्यमितिब्रूयात्तेनेंद्रंज्येष्ठंपुत्रंनिरवासाययं

दितितस्माज्ज्येष्ठंपुत्रंधनेननिरवसाययं १
ति।।७।। अस्यमेदंद्यावापृथिव्योरब्रवीदितितस्माच्चत्वारिंच।।२।। इंद्रंवृत्रंजघ्निवांः
४५ सम्मृधोभिप्रावेपंतसएतंवैमृधंपूर्णमासे नुनिर्वाप्यमपश्यत्तंनिरवपत्तेनवैसमृ
धोपाहतयद्वैमृधःपूर्णमासेनुनिर्वा प्योभवतिमृधएवतेनयजमानो
पहतइंद्रोवृत्रंहत्वादेवताभिश्चेंद्रियेणच व्यार्ध्यतसएतमाग्नेयमष्टा
कपालममावास्यायामपश्यदैंद्रंदधि।।१।। तंनिरवपत्तेनवैसदेवताश्चेंद्रियंचावा
रुंधयदाग्नेयोष्टाकपालोमावास्यायांभवत्यैंद्रंदधिदेवताश्चैवतेनेंद्रियंचयजमानो
वरुंधइंद्रस्यवृत्रंजघ्नुषइंद्रियंवीर्यंपृथिवीमनुव्यार्छत्तदोषधयोवीरुधोभवन्स
प्रजापतिमुपाधावद्वृत्रंमेजघ्नुषइंद्रियंवीर्यं।।२।। पृथिवीमनुव्यारत्तदोषधयो
वीरुधोभूवन्नितिसप्रजापतिःपशूनब्रवीदेतदस्मैसंनयतेतितत्पशवओ
षधीभ्योध्यात्मन्त्समनयंतत्प्रत्यदुहन्यत्समनयंतत्सांनाय्यस्यसांना
य्यत्वंयत्प्रत्यदुहंतत्प्रतिधुषःप्रतिधुक्त्वंसमनेषुःप्रत्यधुक्षन्नतुमापि ४५

श्रयतइत्यब्रवीदेतदस्मै।।३।। शृतंकुरुतेत्यब्रवीत्तदस्मैशृतमकुर्वन्निंद्रियंवावास्मि
न्वीर्यंतदश्रयंतच्छृतस्यशृतत्वंसमनेषुःप्रत्यधुक्षंछृतमक्रन्नतुमाधिनोतीत्यब्रवीदे
तदस्मैदधिकुरुतेत्यब्रवीत्तदस्मैदध्यकुर्वंतदेनमधिनोत्तद्दध्नोदधित्वंब्रह्मवादिनोव
दंतिदध्नःपूर्वस्यावदेयं।।४।। दधिहिपूर्वंक्रियतइत्यनादृत्यतच्छृतस्यैवपूर्वस्यावद्यदि
द्रियमेवास्मिन्वीर्यंश्रित्वादध्नोपरिष्टाद्धिनोतियथापूर्वमुपैतियत्पूतीकैर्वापर्ण
वल्कैर्वातंच्यात्सौम्यंदध्यत्कलैराक्षसंतद्यत्तंडुलैर्वैश्वदेवंतद्यदातंचनेनमानुषंत
द्यद्दध्नातत्सेंद्रंदध्नातनक्ति।।५।। सेंद्रत्वायाग्निहोत्रोच्छिषणमभ्यातनक्तियज्ञ
स्यसंतत्याइंद्रोवृत्रंहत्वापरांपरावतमगच्छदपाराधमितिमन्यमानस्तंदेवताः
प्रैषमैच्छन्सोब्रवीत्प्रजापतिर्यःप्रथमोनुविंदतितस्यप्रथमंभागधेयमिति
तंपितरोन्वविंदंतस्मात्पितृभ्यःपूर्वेद्युःक्रियतेसोमावास्यांप्रत्यागच्छत्तंदे
वाअभिसमगच्छंतामावैनः।।६।। अधवसुर्वसतीतींद्रोहिदेवानांवसुस्त

दमावास्यायाअमावास्यत्वंब्रह्मवादिनोवदंतिकिंदेवत्यंःसान्नाय्यमितिवैश्वदेवमि
तिब्रूयाद्विश्वेहिनदेवाभागधेयमभिसमगछंतेयथोखल्वैइमित्येवब्रूयादिंद्रंवावते
४६ नाडिषूज्यंतोभिसमगछंतीति॥७॥दधिमेजघ्नुषइंद्रियंवीर्यमित्यब्रवीदेतदस्माअव
देयंनतेक्तिनोद्विचत्वारिंशाञ्च॥२॥ब्रह्मवादिनोवदंतिसत्वैदर्शपूर्णमासौयजेतय
ऽनौसेंद्रौयजेतेतिवैमृधःपूर्णमासेनुनिर्वाप्योभवतिनपूर्णमासःसेंद्रंइंद्रंदध्यमावा
स्यायांतेनामावास्यासेंद्राषएवंविद्वान्दर्शपूर्णमासौयजतेसेंद्रावेवैनौयजतेश्रेयांस्मा
ईजानायवसीयाभवतिदेवावैयद्यज्ञेकुर्वततदसुराअकुर्वततेदेवाएतां॥१॥इष्टिमप
का श्यन्नाग्नावैष्णवमेकादशकपालंसरस्वत्यैचरुंसरस्वतेचरुंतांपौर्णमासंसंस्थाप्या
नुनिरवपंततोदेवाअभवन्परासुराअभ्रातृव्यवान्त्स्यात्सपौर्णमासंसंस्थाप्यै
तामिष्टिमनुनिर्वपेत्पौर्णमासेनैववज्रंभ्रातृव्यायप्रहृत्यसाग्नावैष्णवेनदेवताभिर्यज्ञे
नभ्रातृव्यस्यवृंक्तेमिथुनान्पशून्सारस्वताभ्यांयावदेवास्यास्तितत्॥२॥सर्वंवृंक्तेपौ
र्णमासीमेवयजेतभ्रातृव्यवान्नामावास्यांहत्वाभ्रातृव्यंनाप्याययतिसाकंप्रस्था ४६

यीयेनयजेतपशुकामोयस्मैवाअल्पेनाहरंतिनात्मनातृप्यतिनान्यस्मैददातियस्मैमह
त्या ताऽतृप्यस्मनाददत्यैस्यन्यस्मैमहतापूर्णःहोतव्यंतृप्तएवैनमिंद्रःप्रजयापशुभिस्तर्पय
तिदारुपात्रेणजुहोतिनहिमन्मयमाहुतिमानशेऔदुंबरं॥३॥भवत्यूर्ग्वाउदुंबरऊर्क्
पशवऊर्जैवास्माऊर्जंपशूनवरुंधेनागतश्रीर्महेंद्रंयजेतत्रयोवैगतश्रियःशुश्रुवान्
ग्रामणीराजन्यस्तेषांमहेंद्रोदेवतायोवैस्वांदेवतामतियजतेप्रस्वायैदेवतायैच्यवते
नपरंप्राप्नोतिपापीयान्भवतिसंवत्सरमिंद्रंयजेतसंवत्सरंहिव्रतंनातिस्वा॥४॥
एवैनंदेवताज्यमानाभूत्याइंधेवसीयान्भवतिसंवत्सरस्यपरस्तादग्नयेव्रतपत
येपुरोडाशमष्टाकपालंनिर्वपेत्संवत्सरमेवैनंदृब्धंजघ्निवान्त्समाप्यव्रतपतिर्व्र
नपतिर्व्रतमालंभयतिततोधिकामंयजेत॥५॥एतांनवौदुंबरःस्वात्रिंशाञ्च॥४॥ दौ
नासोमयाजीसंनयेदनागतंवाएतस्यपयोयोसोमयाजीयदसोमया
जीसंनयेत्परिमोषएवसोनतंकरोत्यथापरेवासिच्यतेसोमयाज्येवसन्न

॥

८ येसपोवैसोमः पयः सान्नाय्यं पयसैव पयस्त्रा मं धत्ते वि वा एतं प्रजया पशुभिर्ऋ
र्द्धयति वर्द्धयत्यस्य भ्रातृव्यं यस्य हविर्निरुप्तं पुरस्ताच्चंद्रमाः ॥ २ ॥ अभ्युदेति त्रेधा तं
डुलान्विभजेद्ये मध्यमाः स्युस्तानग्नये दात्रे पुरोडाशमष्टाकपालं कुर्याद्ये स्थविष्ठास्ता
न्निंद्राय प्रदात्रे दधंश्चरुं येणिष्ठास्तान्विष्णवे शिपिविष्टाय शृते चरुमग्निरेवास्मै प्र
जां प्रजनयति वृद्धामिंद्रः प्रयच्छति यज्ञो वै विष्णुः पशवः शिपिर्यज्ञ एव पशुषु प्रतितिष्ठ
ति न द्वे ॥ २ ॥ यजेत यस्य पूर्वया संप्रतियजेतोत्तरस्या छंबट्कुर्याद्यदुत्तरस्या संप्रति यजेत पूर्व
याछंबट्कुर्यान्नेष्टिर्भवति न यज्ञस्तदनु ह्रीतमुख्यपगल्भो जायत एकामेव य
जेत प्रगल्भोस्य जायते नाद्यत द्वे एव यजेत यज्ञमुखमेव पूर्वयालभते यजत उत्तरया
देवता एव पूर्वयावरुंध इंद्रियमुत्तरस्या देवलोकमेव ॥ ३ ॥ पूर्वयाभिजयति मनुष्यलो
कमुत्तरस्या भूयसो यज्ञक्रतूनुपैत्येषा वै सुमना नामेष्टिर्यमद्येजानं पश्चाच्चंद्रमा अभ्यु
देत्यस्मिन्नेवास्मै लोकेर्धुकं भवति दाक्षायणयज्ञेन सुवर्गकामो यजेत पूर्णमासे सन्न ८१

येन्मैत्राव[illegible]मिक्षयामावास्यायां यजेत पूर्णमासे वै देवानां सुतस्तेषामेतमर्द्धमा
संप्रसुतस्तेषां मैत्रावरुणीवत्सामावास्यायामनूबंध्यायत ॥ ४ ॥ पूर्वेद्युर्यजति वेदिमेव तत्क
रोत्यथ वत्सानपाकरोति सदोहविर्द्धाने एव संमिनोति यद्यजते देवैरेव सुत्यां संपादयति ति
स एतमर्द्धमासं सधमादं देवैः सोमं पिबति यन्मैत्रावरुण्यामिक्षयामावास्यायां यजते
यैवासौ देवानां वशानूबंध्या सा एवैषैतस्य साक्षाद्वा एष देवानभ्यारोहति य एषां यं
ज्ञं ॥ ५ ॥ अभ्यारोहति यथा खलु वै श्रेयानभ्यारूढः कामयते तथा करोति यद्यवावि
ध्यति पापीयान्भवति यदि नाववेध्यति स दृङ्व्यावृत्काम एतेन यज्ञेन यजेत क्षुर
पविर्ह्येष यज्ञस्ताजक्पुण्यो वा भवति प्र वा मीयते तस्यैतद्व्रतं नानृतं वदेन्न मांसं स्
या मश्नीन्नास्त्रियमुपेयान्नास्य पल्पूलनेन वासः पल्पूलयेयुरेतद्धि देवाः सर्वं
न कुर्वंति ॥ ६ ॥ चंद्रमाद्देवलोकमेव यद्यज्ञं पल्पूलयेयुः षट् च ॥ ५ ॥ एष वै देवर
थो यद्दर्शपूर्णमासौ यो दर्शपूर्णमासाविष्ट्वा सोमेन यजेत रथस्पष्ट एवावसाने
वरे देवावसौ नामभवस्यत्स्येनानिवा अंगा परूंषि संवत्सरस्य यद्दर्शपूर्णमासौ

यएवंविद्वांदर्शपूर्णमासौयजतेꣳगापरूꣳष्येवसंवत्सरस्यप्रतिदधात्येतैवैसंवत्सर
स्यचक्षुषीयद्दर्शपूर्णमासौयएवंविद्वांदर्शपूर्णमासौयजतेताभ्यामेवसुवर्गंलोक
४ मनुपश्यति॥१॥ एषावैदेवानांविक्रांतिर्यद्दर्शपूर्णमासौयएवंविद्वांदर्शपूर्णमासौयज
तेदेवानामेवविक्रांतिमनुविक्रमतएषवैदेवयानःपंथायद्दर्शपूर्णमासौयएवंविद्वांदर्शपूर्ण
मासौयजतेयएवदेवयानःपंथायद्दर्शपूर्णमासौयएवंविद्वांदर्शपूर्णमासौयजते
स्तꣳसमारोहत्येतौवैदेवानाꣳहरीयद्दर्शपूर्णमासौयएवंविद्वांदर्शपूर्णमासौयज
तेयावेवदेवानाꣳहरीताभ्यां॥२॥ एवैभ्योहव्यंवहस्येतेह्वैदेवानामास्यंयद्दर्शपूर्णमा
सौयएवंविद्वांदर्शपूर्णमासौयजतेसाक्षादेवदेवानामास्येजुहोत्येषवैहविर्द्धानीया
दर्शपूर्णमासयाजीसायंप्रातरग्निहोत्रंजुहोतियजतेदर्शपूर्णमासावहरहर्ह
हविर्द्धानिनाꣳसुतोयएवंविद्वांदर्शपूर्णमासौयजतेहविर्द्धान्यस्मीतिसर्वमेवास्य
बर्हिष्यंदत्तंभवतिदेवावाअहः॥३॥ यज्ञियंनाविदंतेदर्शपूर्णमासावपुनंतौवाए ८

तौपूतौमेध्यौयद्दर्शपूर्णमासौयएवंविद्वांदर्शपूर्णमासौयजतेपूतावेवैनौमेध्यौयजते ९
नामावास्यायांचपौर्णमास्यांचस्त्रियमुपेयाद्यदुपेयान्निरिंद्रियस्स्यात्सोमस्यवैराज्ञोर्द्ध
मासस्यरात्रयःपत्नयआसंतासाममावास्यांचपौर्णमासींचनोपैत्॥४॥ तेऽएनम
भिसमनह्यंततंयक्ष्मआर्छद्राजानंयक्ष्मआरदितितद्राजयक्ष्मस्यजन्मयत्पापीया
नभवत्तत्पापयक्ष्मस्ययज्जायाभ्यामविंदत्तज्जायेन्यस्ययएवमेतेषांयक्ष्माणांजन्म
वेदनैनमेतेयक्ष्माविंदंतिसएतएवनमस्यन्नुपाधावत्तेअब्रूतांवरंवृणावहाआवं
देवानांभागधेअसावा॥५॥ आवदधिदेवाइज्यांताइतितस्मात्सदृशीनाꣳरात्री
णाममावास्यायांचपौर्णमास्यांचदेवाइज्यंतएतौहिदेवानांभागधेभागधाअस्मै
मनुष्याभवंतियएवंवेदभूतानिक्षुधमघ्नन्सद्योमनुष्याअर्धमासेदेवामासिपित
रःसंवत्सरेवनस्पतयस्तस्मादहरहर्मनुष्याअन्नमिच्छंतेर्धमासेदेवाइज्यंते
मासिपितृभ्यःक्रियतेसंवत्सरेवनस्पतयःफलंगृह्णंतियएवंवेदहंतिक्षुधंभ्रा
तृव्यं॥६॥ पत्न्यतिताभ्यामहरहर्दत्सावफलꣳसप्तच॥ ६॥ देवावैनर्चिनयजुष्यश्र

४९

यंततेसामन्नेवाश्रयंताहिंकरोतिसामैवाकर्हिंकरोतियत्रैवदेवाअभयंतततएवैनाअ
युंक्तेहिंकरोतिवाचएवैषयोगोहिंकरोतिप्रजाएवतद्यजमानःसृजतेत्रिप्रथमामन्वाह
त्रिरुत्तमांयज्ञस्यैववर्तद्रुसं।।१।।नंघेत्यप्रस्त्रंसायसंततमन्वाहप्राणानामन्नाद्य
स्यसंतत्याअथोरक्षसामपहत्यैराथंतरींप्रथमामन्वाहरथंतरोवाअयंलोकइ
ममेवलोकमभिजयतित्रिर्विगृह्णातित्रयइमेलोकाइमानेवलोकानभिजयतिबार्ह
तीमुत्तमामन्वाहबार्हतोवाअसौलोकोमुमेवलोकमभिजयतिप्रवः।।२।।वाजोइत्यनि
रुक्तांप्राजापत्यामन्वाहयज्ञोवैप्रजापतिर्यज्ञमेवप्रजापतिमारभतेप्रवोवाजाइत्य
न्वाहान्नंवैवाजोन्नमेवावरुंधेप्रवोवाजाइत्यन्वाहतस्मात्प्राचीनंरेतोधीयतेग्न
आयाहिवीतयइत्याहतस्मात्प्रतीचीःप्रजाजायंतेप्रवोवाजाः।।३।।इत्यन्वाहमा
सोवैवाजोअर्द्धमासाअभिद्युवोदेवाहविष्मंतोगोर्घृताचीयज्ञोदेवाञ्जिगातियज
मानःसुम्नयुरिदमसीदमसीत्येवयज्ञस्यप्रियंधामावरुंधेयंकामयेतसर्वमायुरि
यादितिप्रवोवाजाइतितस्यानूच्याग्नआयाहिवीतयइतिसंततमुत्तरमर्द्धर्चमा

४९

लभेत।।४।।प्राणेनैवास्यापानंसंदधातिसर्वमायुरेतियोवाअरत्निःसामिधेनीनांवे
दारत्नावेवभ्रातृव्यंकुरुतेर्द्धर्चौसंदधात्येषवाअरत्निःसामिधेनीनांयएवंवेदारत्ना
वेवभ्रातृव्यंकुरुतेकृषेकृषेर्वाएतानिर्मितायसामिधेन्यस्तायदसंयुक्तास्युःप्र
जयापशुभिर्यजमानस्यवितिष्ठेरन्नर्द्धर्चौसंदधातिसंयुनक्त्येवैनास्ताअस्मैसंयु
क्ताअवरुद्धाःसर्वमाशिषंदुह्रे।।५।।वैसर्वोजायतेप्रवोवाजोलभेतृद्दधातिसंद
ग्रीच।।६।।अयज्ञोवाएषयोसामाग्नआयाहिवीतयइत्याहरथंतरस्यैषवर्णस्तंतो
समिद्भिरंगिरइत्याहवामदेव्यस्यैषवर्णोबृहदग्नेसुवीर्यमित्याहबृहतएषवर्णो
यदेतंत्र्यमन्वाहयज्ञमेवतत्सामन्वंतंकरोत्यग्निरमुष्मिंलोकआसीदादित्योस्मिं
ताविमौलोकावशांतौ।।१।।आस्तांतेदेवाअब्रुवन्नेतेमौविपर्यूहामेत्यग्नआया
हिवीतयइत्यस्मिंलोकेग्निमदधुर्बृहदग्नेसुवीर्यमित्यमुष्मिंलोकआदित्यंततोवा
इमौलोकावशाम्यतांयदेवमन्वाहानयोर्लोकयोःशांत्यैशाम्यतास्माइमौलोकौ
यएवंवेदपंचदशसामिधेनीरन्वाहपंचदश।।२।।वाअर्द्धमासस्यरात्रयोर्द्धमा

सत्राः संवत्सरस्याप्यते तासां त्रीणि च शतानि षष्टिश्चाक्षराणि तावतीः संवत्सरस्य
रात्रयोक्षरश एव संवत्सरमाप्नोति नृमेधश्च परुच्छेपश्च ब्रह्मवाद्यमवदेतामस्मिन्दा
रावार्द्रेधावग्निं जनयाव यतरो नौ ब्रह्मीयानिति नृमेधोऽभ्यवदत्स धूममजनयत्परुच्छेपोऽभ्य ६०
वदत्सोऽग्निमजनयदृष इत्यब्रवीत्॥३॥ यत्समावद्विद्व कथा त्वमग्निमजीजनो नाहमि
ति सामिधेनीनामेवाहं वर्णं वेदेत्यब्रवीद्घृतवत्पदमनूच्यते स आसां वर्णस्तं त्वोस
मिद्भिरंगिर इत्याह सामिधेनीष्वेव तज्ज्योतिर्जनयति स्त्रियस्तेन यदृचास्त्रियस्तेन य
द्गायत्रियस्त्रियस्तेन यत्सामिधेन्यो वृषण्वतीमन्वाह॥४॥ तेन पुंस्वतीस्तेन सेंद्रास्ते
न मिथुना अग्निर्देवानां दूत आसीदुशना काव्योऽसुराणां तौ प्रजापतिं प्रश्नमैतां स प्र
जापतिरग्निं दूतं वृणीमह इत्यभिपर्यावर्त्तत ततो देवा अभवन्परासुरा यस्यैवं विदुषोऽग्निं
दूतं वृणीमह इत्यन्वाह भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यध्वरवतीमन्वाह भ्रातृव्यमे
वैतया॥५॥ ध्वरति शोचिष्केशस्तमीमह इत्याह पवित्रमेवैतद्यजमानमेवैतया पवय
ति समिद्धो अग्न आहुतेत्याह परिधिमेवैतं परिदधात्यस्कंदाय यदूर्ध्वमभ्या ६०

दध्याद्यथा बहिः परिधि स्कंदति तादृगेव तत् त्रयो वा अग्नयो हव्यवाहनो देवानां कव्यवाह
नः पितृणां सहरक्षा असुराणां त एतर्ह्याशंसंते मां वरिष्यंते मां॥६॥ इति वृणीध्वं हव्य
वाहनमित्याह य एव देवानां तं वृणीते आर्षेयं वृणीते बंधोरेवैनं यथो संतत्यै परस्तादर्वाचो वृ
णीते तस्मात्परस्तादर्वांचो मनुष्यान्पितरोऽनु प्रपिपते॥७॥ अग्रं तावाह पंचेद्ध्रणा ब्रवीत्त्वा
दन्वाहितया वरिष्यंते मामेकान्नोऽग्निः स्याच्चे॥८॥ अग्ने महाँ असीत्याह महान्ह्येष यदग्नि
र्ब्राह्मणेत्याह ब्राह्मणो ह्येष भारतेत्याह एष हि देवेभ्यो हव्यं भरति देवेद्ध इत्याह देवा ह्येतमैंध
त मन्विद्ध इत्याह मनुर्ह्येतमुत्तरो देवेभ्य ऐंधर्षिष्टुत इत्याह ऋषयो ह्येतमस्तुवन्विप्रानुमदि
त इत्याह॥९॥ विप्रा ह्येते यच्छुश्रुवांसः कविशस्त इत्याह कवयो ह्येते यच्छुश्रुवांसो ब्रह्मसं
शित इत्याह ब्रह्मसंशितो ह्येष घृताहवन इत्याह घृताहुतिर्ह्यस्य प्रियतमा प्रणीर्यज्ञा क
नामित्याह प्रणीर्ह्येष यज्ञानां रथीरध्वराणामित्याह एष हि देवरथोऽतूर्तो होतेत्याह न ह्ये
तं कश्चन॥१०॥ तरति तूर्णिर्हव्यवाडित्याह सर्वं ह्येष तरत्यास्पात्रं जुहूर्देवानामित्या
ह जुहूर्ह्येष देवानां चमसो देवपान इत्याह चमसो ह्येष देवपानोऽराँ इवाग्ने नेमिर्देवांस्त्वं
परिभूरसीत्याह देवान्ह्येष परिभूर्यद्ब्रूयादावह देवान्देवयते यजमानायेति भ्रातृव्यम

स्मै॥३॥जनयेदावह देवान्यजमानायेत्याह यजमानमेवैतेन वर्धयत्यग्निमग्न आव
ह सोममावहेत्याह देवता एवैतद्यथापूर्वमुपह्वयत आ चाग्ने देवान्वह सुयजा च यज जा
८१ तवेद इत्याहाग्निमेव तत्संश्यति सोस्य संशितो देवेभ्यो हव्यं वहत्यग्निर्होता॥४॥
इत्याहाग्निर्वै देवानां होता य एव देवानां होता तं वृणीते स्मो वयमित्याहात्मानमेव
सत्वंगमयति साधु ते यजमान देवतेत्याहाशिषमेवैतामाशास्ते यद्ब्रूयाद्योग्निं होतार
मवृथा इत्यग्निनोभयतो यजमानं परिगृह्णीयात्प्रमायुकः स्याद्यजमानदेवत्या वै जुहूर्भ्रा
तृव्यदेवत्योपभृत्॥५॥यद्द्वे इव ब्रूयाद्भ्रातृव्यमस्मै जनयेद्घृतवतीमध्वर्यो स्रुचमास्य
स्वेत्याह यजमानमेवैतेन वर्धयति देवायुवमित्याह देवान्ह्येषावति विश्ववारामित्याह वि
श्वं ह्येषावतीडामहे देवां ईडेन्यान्नमस्याम नमस्यान्यजाम यज्ञियानित्याह मनु
ष्या वा ईडेन्याः पितरो नमस्या देवा यज्ञिया देवता एवैतद्यथाभागं यजति॥६॥विश्वा ८१
नुमदितेद इत्याह यनास्मै होतोपभृद्देवता एव त्रीणि च॥७॥त्रींस्तृचाननुब्रूयाद्रा
जन्यस्य त्रयो वा अन्ये राजन्यात्पुरुषा ब्राह्मणो वैश्यः शूद्रस्तानेवास्मा अनु

कान्कं करोति पंचदशानुब्रूयाद्राजन्यस्य पंचदशो वै राजन्यः स्व एवैनं स्तोमे प्रतिष्ठा
पयति सप्तदशानुब्रूयाद्दूस्य त्रिष्टुभा परिदध्यादिंद्रियं वै त्रिष्टुगिंद्रियकामः खलु
वै राजन्यो यजते त्रिष्टुभैवास्मा इंद्रियं परिगृह्णाति यदि कामयेत॥१॥ब्रह्मवर्चसम
स्त्विति गायत्रिया परिदध्याद्ब्रह्मवर्चसं वै गायत्री ब्रह्मवर्चसमेव भवति सप्तदशा
नुब्रूयाद्वैश्यस्य सप्तदशो वै वैश्यः स्व एवैनं स्तोमे प्रतिष्ठापयति जगत्या परिदध्या
ज्जागता वै पशवः पशुकामः खलु वै वैश्यो यजते जगत्यैवास्मै पशून्परिगृह्णात्येकवि
ंशतिमनुब्रूयात्प्रतिष्ठाकामस्यैकविंशः स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्यै॥२॥चतुर्वि
ंशतिमनुब्रूयाद्ब्रह्मवर्चसकामस्य चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसं
त्रि ३ गायत्रियैवास्मै ब्रह्मवर्चसमवरुंधे त्रिंशतमनुब्रूयादन्नकामस्य त्रिंशदक्षरा विरा
स्मै ३ डन्नं विराड्विराजैवास्मा अन्नाद्यमवरुंधे द्वात्रिंशतमनुब्रूयात् [illegible]
प्रतिष्ठाकामस्य द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुगनुष्टुप्छंदसां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्यै

षट्त्रिꣳशतमनुब्रूयात्पशुकामस्य षट्त्रिꣳशदक्षरा बृहती बार्हताः पशवो बृह
त्यैवास्मै पशून्॥३॥ अवरुंधे चतुश्चत्वारिꣳशतमनुब्रूयादिंद्रियकामस्य चतुश्चत्वा
रिꣳशदक्षरा त्रिष्टुगिंद्रियं त्रिष्टुप्त्रिष्टुभैवास्मा इंद्रियमवरुंधेऽष्टाचत्वारिꣳशतमनु
५२ ब्रूयात्पशुकामस्याष्टाचत्वारिꣳशदक्षरा जगती जागताः पशवो जगत्यैवास्मै पशूनवरु
न्धे सर्वाणि छंदाꣳस्यनुब्रूयाद्बहुयाजिनः सर्वाणि वा एतस्य छंदाꣳस्यवरुद्धानि यो
बहुयाज्यपरिमितमनुब्रूयादपरिमितस्यावरुध्यै॥४॥ कामयेत प्रतिष्ठित्यै पशून्स
प्त च त्वारिꣳशच्च॥१०॥ निवीतं मनुष्याणां प्राचीनावीतं पितॄणामुपवीतं देवानामुप
व्ययते देवलक्ष्ममेव तत्कुरुते तिष्ठन्नन्वाह तिष्ठन्वै ह्याश्रुततरं वदंति तिष्ठन्न
न्वाह सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्या आसीनो यजत्यस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति य
त्क्रौंचमन्वाहासुरं तद्यन्मंद्रं मानुषं तद्यदंतरा तत्सदेवमंतरानूच्यꣳ सदेवत्वाय
विद्वाꣳसो वै॥१॥ पुरा होतारोऽभूवंस्तस्माद्विधृता अध्वानोऽभूवन्नपंथानः समरु

क्षन्नंतर्वेद्यन्यः पादो भवति बहिर्वेद्यन्योऽथान्वाहाध्वनां विधृत्यै पथामसꣳरोहायाथो भूतं
चैव भविष्यच्चावरुंधेऽथो परिमितं चैवापरिमितं चावरुंधेऽथो ग्राम्याꣳश्चैव पशूनारण्याꣳ
श्चावरुंधेऽथो॥२॥ देवलोकं चैव मनुष्यलोकं चाभिजयति देवा वै सामिधेनीरनूच्य यज्ञं ना
न्वपश्यन्स प्रजापतिस्तूष्णीमाघारमाघारयत्ततो वै देवा यज्ञमन्वपश्यन्यत्तूष्णीमाघा
रमाघारयति यज्ञस्यानुख्यात्या अथो सामिधेनीरेवाभ्यनक्त्यलूक्षो भवति य एवं वेदा
थो तर्पयत्येवैनास्तृप्यति प्रजया पशुभिः॥३॥ य एवं वेद यदेकयाघारयेदेकां प्रीणीयाद्यद्द्वा
भ्यां द्वे प्रीणीयाद्यत्तिसृभिरतितद्रेचयेन्मनसाघारयति मनसा ह्यनाप्तमाप्यते तिर्य
ञ्चमाघारयत्यच्छंबट्कारं वाक्च मनश्चार्त्तीयेतामहं देवेभ्यो हव्यं वहामीति वागब्रवीद
हं देवेभ्य इति मनस्तौ प्रजापतिं प्रश्नमैताꣳ सोऽब्रवीत्॥४॥ प्रजापतिर्दूतीर्वै त्वं मनसोऽसि
यद्धि मनसा ध्यायति तद्वाचा वदतीति तत्खलु तुभ्यं न वाचा जुहवन्नित्यब्रवीत्तस्मान्म
नसा प्रजापतये जुह्वति मन इव हि प्रजापतिः प्रजापतेराप्त्यै परिधीन्त्संमार्ष्टि पुनात्ये
वैनांस्त्रिर्मध्यमं त्रयो वै प्राणाः प्राणानेवाभिजयति त्रिर्दक्षिणार्धं त्रयः॥५॥ इमे लोका इ

मानेवलोकानभिजयतित्रिरूत्तराध्यंत्रयोवैदेवयानाःपंथानस्तानेवाभिजयतित्रि
रूपवाजयतित्रयोवैदेवलोकादेवलोकानेवाभिजयतिद्वादशसंपद्यंते द्वादशमा
साःसंवत्सरःसंवत्सरमेवप्रीणात्यथोसंवत्सरमेवास्माउपदधातिसुवर्गस्यल
लोकस्यसमष्ट्याआघारमाघारयतितिरइव॥६॥वैसुवर्गोलोकःसुवर्गमेवा
स्मैलोकंप्ररोचयत्यृजुमाघारयत्यृजुरिवहिप्राणःसंततमाघारयतिप्राणानाम
न्नाद्यस्यसंतत्याअथोरक्षसामपहत्यैयंकामयेतप्रमायुकःस्यादितिजिह्मंतस्याघा
रयेत्प्राणमेवास्माज्जिह्मंनयतिताजक्प्रमीयतेशिरोवाएतद्यज्ञस्ययदाघार
आत्माध्रुवा॥७॥आघारमाघार्यध्रुवांसमनक्त्यात्मन्नेवयज्ञस्यशिरःप्रतिदधा
त्यग्निर्देवानांदूतआसीद्दैव्योसुराणांतौप्रजापतिंप्रश्नमैतांसप्रजापतिर्ब्राह्म
णमब्रवीदेतद्विब्रूहीत्याश्रावयेतीदंदेवाःशृणुतेतिवाववतदब्रवीदग्निर्देवोहोतेति
यएवदेवानांतमवृणीततततोदेवाः॥८॥अभवन्परासुरायस्यैवंविदुषःप्रवरंप्र
वृणतेभवत्यात्मनापरास्यभ्रातृव्योभवतियद्ब्राह्मणश्चाब्राह्मणश्चप्रश्न

मेयातांब्राह्मणायाधिब्रूयाद्यद्ब्राह्मणायाध्याहात्मनेध्याहयद्ब्राह्मणंपराहात्मानंपरा
हतस्माद्ब्राह्मणोनपरोच्यः॥९॥वाआरण्यांश्वोवरुंधेयथोपशुभिःसोब्रवीद्दक्षिणार्ध्ये
त्रपदेवध्रुवादेवाश्वेताहिःशार्चे॥११॥आयुष्टआयुर्दाअग्नआप्यायस्वसंतेवंतिहेडउडुत
मंप्रणोदैव्यानोदिवोग्नाविष्णूअग्नाविष्णूइमंमेवरुणतत्वायाम्युदुत्यंचित्रं॥अपांनपादाह्य
स्थादुपस्थंजिह्मानामूर्ध्वोविद्युतंवसानः॥तस्यज्येष्ठंमहिमानंवहंतीर्हिरण्यवर्णाःपरियंतिय
ह्वीः॥सं॥१॥अन्यायंत्युपयंत्यन्याःसमानमूर्वंनद्यःपृणंति।तमूशुचिंशुचयोदीदिवांसमपां
नपातंपरितस्थुरापः॥तमस्मेरायुवतयोयुवानंमर्मृज्यमानाःपरियंत्यापः॥सशुक्रेणशिक्वनारेव
दग्निर्दीदायानिध्मोघृतनिर्णिगप्सु।इंद्रावरुणयोरहंसम्राजोरवआवृणे॥तानोमृडातई
दृशे॥इंद्रावरुणायुवमध्वरायनः॥२॥विशेजनायमहिशर्मयच्छतं।दीर्घप्रयज्युमतियोवनुष्यति
वयंजयेमपृतनासुदूढ्यः॥आनोमित्रावरुणाप्रबाहवा॥त्वंनोअग्नेवरुणस्यविद्वांदेवस्यहेडोवया
सिसीष्ठाः॥यजिष्ठोवह्नितमःशोशुचानोविश्वाद्वेषांसिप्रमुमुग्ध्यस्मत्॥सत्वंनोअग्नेव
मोभवोतीनेदिष्ठोअस्याउषसोव्युष्टौ।अवयक्ष्वनोवरुणं॥३॥रराणोवीहिमृडीकंसुह
वोनएधि।यच्चिद्धितेविशोयथाप्रदेववरुणव्रतं॥मिनीमसिद्यविद्यवि॥यत्किंचेदंवरुणदे

व्येजनेभिद्रोहंमनुष्याश्चरामसि॥ अचित्तीयत्तवधर्मायुयोपिममानस्तस्मादेनसोदेव
रीरिषः॥कितवासोयद्रिरिपुर्न प्रप्रायमग्निर्भरतस्यशृण्वेवियत्सूर्योनरोचतेबृहद्भाः॥अ
५४ भियःपूरुंपृतनासुतस्थौदीदायदैव्योअतिथिः शिवोनः॥प्रतेयक्षिप्रतइयर्मिमन्मभुवोयथा
वंद्योनोहवेषु॥ धन्वंनिवप्रपाअसित्वमग्नइयक्षवेपूरवेप्रत्नराजन्॥४॥विपाजसावि
ज्योतिषा॥ सत्वमग्नेप्रतीकेनप्रत्योषयातुधान्यः॥उरुक्षयेषुदीद्यत्॥ तंसुप्रतीकंसु
दृशंस्वंचमविद्वांसोविदुष्टरंसपेम॥ सयक्षद्विश्वावयुनानिविद्वान्प्रहव्यमग्निर
मृतेषुवोचत्॥ अंहोमुचेविवेषयन्माविनदिंद्रक्षत्रामिंद्रियाणिशतक्रतोनुतेदायि।
॥५॥यह्वीःसमध्वरायेनोवरुणराजंश्चतुश्चत्वारिंशाच्च॥१२॥ विश्वरूपस्त्वष्टइंद्रंवत्रंब्र
ह्मवादिनःसत्वैनासोमयाज्येषवैदेवरथोदेवावैनर्चिनायज्ञोग्नेमहांत्रीणिवीतमायुष्टद्वा
दश॥१२॥ विश्वरूपोनैनंशीतरूरावद्यवसुपूर्वेधुर्वाजाइत्ययेमहान्निवीतमन्यायंतिचतुः
सप्ततिः॥७४॥ हरिःओम्॥ समिधोयजतिवसंतमेवर्तूनामवरुंधेतनूनपातंयजतिय ५४
जतिग्रीष्ममेवावरुंधइडोयजतिवर्षाएवावरुंधेबर्हिर्यजतिशरदमेवावरुंधेस्वाहाका

रंयजतिहेमंतमेवावरुंधेतस्मात्स्वाहाकृताहेमन्पशवोवसीदंतिसमिधोयजत्युषसए
वदेवतानामवरुंधेतनूनपातंयजतियज्ञमेवावरुंधे॥१॥ इडोयजतिपशूनेवावरुंधेप ब
र्हिर्यजतिप्रजामेवावरुंधेसमानयतउपभृतस्तेजोवाआज्यंप्रजाबर्हिः प्रजास्वेवतेजो
दधातिस्वाहाकारंयजतिवाचमेवावरुंधेदशसंपद्यंतेदशाक्षराविराडन्नंविराड्विरा
जैवान्नाद्यमवरुंधेसमिधोयजत्यस्मिन्नेवलोकेप्रतितिष्ठतितनूनपातंयजति॥२॥य
ज्ञएवांतरिक्षेप्रतितिष्ठतीडोयजतिपशुष्वेवप्रतितिष्ठतिबर्हिर्यजतियएवदेवयानाः
पंथानस्तेष्वेवप्रतितिष्ठतिस्वाहाकारंयजतिसुवर्गएवलोकेप्रतितिष्ठत्येतावंतो
वैदेवलोकास्तेष्वेवयथापूर्वंप्रतितिष्ठतिदेवासुराएषुलोकेष्वस्पर्धंततेदेवाःप्रया
जैरेभ्योलोकेभ्योसुरान्प्राणुदंततत्प्रयाजानां॥२॥ प्रयाजत्वंयस्यैवंविदुषःप्रयाजा
इज्यंतेप्रैभ्योलोकेभ्योभ्रातृव्यान्नुदतेभिक्रामंजुहोत्यभिजित्यैयोवैप्रयाजानांमिथु
नंवेदप्रप्रजयापशुभिर्मिथुनैर्जायतेसमिधोबह्वीरिवयजतितनूनपातमेकमिवमिथु
नंतदिडोबह्वीरिवयजतिबर्हिरेकमिवमिथुनंतदेतद्वैप्रयाजानांमिथुनंयएवंवेदप्र॥३॥

प्रजयापशुभिर्मिथुनैर्जायतेदेवानांवाअनिष्टादेवताआसंनथासुरायज्ञमजिघांसंते
देवागायत्रींव्यौहन्पंचाक्षराणिप्राचीनानित्रीणिप्रतीचीनानिततोवर्मयज्ञायाभवद्व
र्मयजमानाययत्प्रयाजानूयाजाइज्यंतेवर्मैवतद्यज्ञायक्रियतेवर्मयजमानायभ्रातृव्यात्व्या
भिभूत्यैतस्माद्वरूथंपुरस्ताद्वर्षीयःपश्चाद्ध्रसीयोदेवावैपुरारक्षोभ्यः॥४॥इतिस्वाहाका
रेणप्रयाजेषुयज्ञंसंस्थाप्यमपश्यंतंस्वाहाकारेणप्रयाजेषुसमस्थापयन्विवाएतद्यज्ञं
छिंदंतियत्स्वाहाकारेणप्रयाजेषुसंस्थापयंतिप्रयाजानिष्ट्वाहवींष्यभिघारयतियज्ञस्य
संतत्याअथोहविरेवाकरथोयथापूर्वमुपैतिपितावैप्रयाजाःप्रजानूयाजायत्प्रयाजानिष्ट्वा
हवींष्यभिघारयतिपितैवतत्पुत्रेणसाधारणं॥५॥कुरुतेतस्मादाहुर्यश्चैवंवेदयश्चनक
थापुत्रस्यकेवलंकथासाधारणंपितुरित्यस्कन्नमेवतद्यत्प्रयाजेष्विष्टेषुस्कंदतिगायत्र्ये
वतेनगर्भंधत्तेसाप्रजांपशून्यजमानायप्रजनयति॥६॥यज्ञमेवावरुंधेतेनतनूनपातंय
जतिप्रयाजानामिवंवेदप्ररक्षोभ्यःसाधारणंपंचत्रिंशच्च॥१॥चक्षुषीवाएतेयज्ञस्य
यदाज्यभागौयदाज्यभागौयजतिचक्षुषीएवतद्यज्ञस्यप्रतिदधातिपूर्वार्धेजुहो

तितस्मात्पूर्वार्धेचक्षुषीप्रबाहुग्जुहोतितस्मात्प्रबाहुक्चक्षुषीदेवलोकंवाअग्निनाय
जमानोनुपश्यतिपितृलोकंसोमेनोत्तरार्धेग्नयेजुहोतिदक्षिणार्धेसोमायेवमिव
हीमौलोकावनयोर्लोकयोरनुख्यात्यैराजानौवाएतौदेवतानां॥१॥यदग्नीषोमावंतरा
देवताइज्येतेदेवतानांविधृत्यैतस्माद्राज्ञामनुष्याविधृताब्रह्मवादिनोवदंतिकिंतद्यज्ञे
यजमानःकुरुतेयेनान्यतोदतश्चपशून्दाधारोभयतोदतश्चेत्यृचमनूच्याज्यभागस्य
जुषाणेनयजतितेनान्यतोदतोदाधारर्चमनूच्यहविषऋचायजतितेनोभयतोदतोदाधा
रमूर्धन्वतीपुरोनुवाक्याभवतिमूर्धानमेवैनंसमानानांकरोति॥२॥नियुत्वत्यायजतिभ्रा
तृव्यस्यैवपशून्नियुवतेकेशिनंहदार्भ्यंकेशीसात्यकामिरुवाचसप्तपदांतेशाक्वरीं
श्वोयज्ञेप्रयोक्तासेयस्यैवीर्येणप्रजातान्भ्रातृव्यान्नुदतेप्रतिजनिष्यमाणान्यस्यै
वीर्येणोभयोर्लोकयोर्ज्योतिर्धत्तेयस्यैवीर्येणपूर्वार्धेनानड्वान्भुनक्तिजघनार्धेनधे
नुरितिपुरस्ताल्लक्ष्मापुरोनुवाक्याभवतिजातानेवभ्रातृव्यान्प्रणुदतउपरिष्टाल्ल

स्ता

क्ष्मा।।३।। याज्यां जनिष्यमाणेनैव प्रतिनुदंते पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोनुवाक्या भवत्यस्मिन्नेव लोके
ज्योतिर्दधत्युपरिष्टाल्लक्ष्मा याज्यामुष्मिन्नेव लोके ज्योतिर्दधते ज्योतिष्मंतावस्मा इमौ
लोकौ भवतो य एवं वेद पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोनुवाक्या भवति तस्मात्पूर्वर्द्धेनानज्ञानत्युन
५६ कुपरिष्टाल्लक्ष्मा याज्या तस्माज्जघनार्द्धेन[illegible]ऽन्वेतुर्य एवं वेद चतुंक्लएनमेतौ वज्रमा
ज्यं वज्रमाज्यभागौ।।४।। वज्रो वषट्कारस्त्रिवृत्तेनैव वज्रं संभृत्य भ्रातृव्याय प्रहर
+ ५६ त्यछंबट्कारमपगूर्य वषट्करोति स्तृत्यै गायत्री पुरोनुवाक्या भवति त्रिष्टु[illegible]ग्याज्या
ब्रह्मन्नेव क्षत्रमन्वारंभयति तस्माद्ब्राह्मणो मुख्यो मुख्यो भवति य एवं वेद प्रैवैनं
पुरोनुवाक्ययाह प्रणयति याज्यया गमयति वषट्कारेणैवैनं पुरोनुवाक्यया दत्ते
प्रयच्छति याज्यया प्रति।।५।। वषट्कारेण स्थापयति त्रिपदा पुरोनुवाक्या भवति
त्रय इमे लोका एष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठति चतुष्पदा याज्या चतुष्पद एव पशून
वरूंधे व्यक्षरो वषट्कारो द्विपाद्यजमानः पशुष्वेवोपरिष्टात्प्रतितिष्ठति गायत्री पु ५६

रानुवाक्या भवति त्रिष्टुब्याज्यैषा वै सप्तपदा शक्करीय द्वा एतया देवा अशिक्षंतदश
क्नुवन्य एवं वेद शक्नोत्येव यच्छिक्षति।।६।। देवतानां करोत्युपरिष्टाल्लक्ष्माज्यभागौ प्रति
शक्नोत्येवं वेद।।२।। प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्स आत्मन्नाज्यमधत्त तं देवा
अब्रुवन्नेष वाव यज्ञो यदाज्यमप्येव नोऽत्रास्त्विति सोऽब्रवीद्यजान्व आज्यभागावु
पस्तृणानभिघारयानिति तस्माद्यजंत्याज्यभागावुपस्तृणंत्यभिघारयंति ब्रह्मवादि
नो वदंति कस्मात्सत्याद्यातयामान्यान्यानि हवींष्ययातयाममाज्यमिति प्राजाप
त्यं।।१।। इति ब्रूयाद्यातयामा हि देवानां प्रजापतिरिति छंदांसि देवेभ्योपाक्रामन्न
वो भागानिह व्यं वक्ष्याम इति तेभ्य एतच्चतुरवत्तमधारयन्पुरोनुवाक्यायै याज्यायै
देवतायै वषट्काराय यच्चतुरवत्तं जुहोति छंदांस्येव तत्प्रीणाति तान्यस्य प्रीता
नि देवेभ्यो[illegible] हव्यं वहंत्यंगिरसो वा इत उत्तमाः स्वर्गं लोकमायंत दृषयो
य ज्ञवास्त्वभ्यवायंत।।२।। अपश्यन्पुरोडाशं कूर्मंभूतं सर्पतं तमब्रुवन्नि
नपब्रुवे

द्रायध्रियस्वबृहस्पतयेध्रियस्वविश्वेभ्योदेवेभ्योध्रियस्वेतिसनाध्रियततमब्रु
वन्नग्नयेध्रियस्वेतिसोग्नयेध्रियतयदाग्नेयोष्टाकपालोमावास्यायांचपौर्णमा
५७ स्यांचाच्युतोभवतिसुवर्गस्यलोकस्याभिजित्यैतमब्रुवन्कथाहास्थाइत्यनुपाक्तोभू
वमित्यब्रवीद्यथाक्षोनुपाक्तः॥३॥अवार्छत्येवमवारमित्युपरिष्टादभ्यज्याधस्तादु
पानक्तिसुवर्गस्यलोकस्यसमष्ट्यैसर्वाणिकपालान्यभिप्रथयतितावतःपुरोडाशान्
मुष्मिंल्लोकेभिजयतियोविदग्धःसनैर्ऋतोयोशृतःसरौद्रोयःशृतःससदेवस्तस्मा
दविदहताशृतंकृत्यःसदेवत्वायभस्मनाभिवासयतितस्मान्मांसेनास्थिछन्नंवे
देनाभिवासयतितस्मात्॥४॥केशैःशिरश्छन्नंप्रच्युतंवाएतदस्माल्लोकादगतंदेवलो
कंयच्छृतंहविरनभिघारितमभिघार्योद्वासयतिदेवत्रैवैनद्गमयतियद्येककपालंनि
र्वपेदेकोमासःसंवत्सरस्यानवेतःस्यादथयजमानःप्रमीयेतयद्द्वौनिर्वपेद्द्वौमासौसं ५७
वत्सरस्यानवेतौस्यातामथयजमानःप्रमीयेतसंख्यायोद्वासयतियजमानस्य॥५॥
गोपीथायपयदिनश्येदाश्विनंद्विकपालंनिर्वपेद्द्यावापृथिव्यमेककपालमाश्विनौवैदे

वानांभिषजौताभ्यामेवास्मैभेषजं[illegible]द्यावापृथिव्यएककपालोभवत्यनयोर्वा
एतन्नश्यतियन्नश्यत्यनयोरेवैनद्विन्दतिप्रतिष्ठित्यै॥६॥प्राजापत्यंतेक्षोनुपाक्तोवै
वेदेनाभिवासयतितस्माद्यजमानस्यद्वात्रिंशराध्यै॥७॥देवस्यत्वासवितुःप्रसवइति
स्फ्यमादत्तेप्रसूत्याअश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौहिदेवानामध्वर्यूआस्तां
पूष्णोहस्ताभ्यामित्याहयत्यैशतभृष्टिरसिवानस्पत्योद्विषतोवधइत्याहवज्रमेव
तत्सꣳश्यतिभ्रातृव्यायप्रहरिष्यन्स्तम्बयजुर्हरत्येतावतीवैपृथिवीयावतीवेदि
स्तस्याएतावतएवभ्रातृव्यंनिर्भजति॥१॥तस्मान्नाभागंनिर्भजन्तित्रिर्हरतित्रय
इमेलोकाएभ्यएवैनंलोकेभ्योनिर्भजतितूष्णींचतुर्थꣳहरत्यपरिमितादेवैनंनिर्भ
जत्युद्धन्तियदेवास्याअमेध्यंतदपहन्त्युद्धन्तितस्मादोषधयःपराभवन्तिमूलंछि
नत्तिभ्रातृव्यस्यैवमूलंछिनत्तिपितृदेवत्यातिखातेयतींखनतिप्रजापतिना॥
॥२॥यज्ञमुखेनसंमितामाप्रतिष्ठायैखनतियजमानमेवप्रतिष्ठांगमय

५८
ति

तिदक्षिणतोवर्षीयसींकरोतिदेवयजनस्यैवरूपमकःपुरीषवतींकरोतिप्रजावैपशवः
पुरीषंप्रजयैवैनंपशुभिःपुरीषवंतंकरोत्युत्तरंपरिग्राहंपरिगृह्णात्येतावतीवैपृथिवीया
वतीवेदिस्तस्याएतावतएवभ्रातृव्यंनिर्भज्यात्मनउत्तरंपरिग्राहंपरिगृह्णातिक्रूरमिव
वै॥एतत्करोतियद्वेदिंकरोतिधाअसिस्वधाअसीतियोयुप्यतेशान्त्यैप्रोक्षणीरासादय
त्यापोवैरक्षोघ्नीरक्षसामपहत्यैस्फ्यस्यवर्त्मन्त्सादयतियज्ञस्यसंतत्यैयंद्विष्यात्तं
ध्यायेच्छुचैवैनमर्पयति॥४॥प्रजनिप्रजापतिनैवृवैत्रयस्त्रिंशत्र्यच॥४॥ब्रह्मवादिनो
वदंत्यद्भिर्हवींषिप्रोक्षीःकेनापइतिब्रह्मणेतिब्रूयादद्भिर्ह्येवहवींषिप्रोक्षतिब्रह्म
णापइध्माबर्हिःप्रोक्षतिमेध्यमेवैनत्करोतिवेदिंप्रोक्षत्यृक्षावाएषालोमकामेध्यायद्वे
दिर्मेध्यामेवैनांकरोतिदिवेत्वांतरिक्षायत्वापृथिव्यैत्वेतिबर्हिरासाद्यप्र॥१॥उक्षत्ये
भ्यएवैनल्लोकेभ्यःप्रोक्षतिक्रूरमिववाएतत्करोतियत्खनत्यपोवनयतिशान्त्यैपुरस्ता
त्प्रस्तरंगृह्णातिमुख्यमेवैनंकरोतीयंतंगृह्णातिप्रजापतिनायज्ञमुखेनसंमितंब
र्हिस्तृणातिप्रजावैबर्हिःपृथिवीवेदिःप्रजाएवपृथिव्यांप्रतिष्ठापयत्यनतिदृश्नं

ति

५८

स्तृणातिप्रजयैवैनंपशुभिरनतिदृश्नंकरोति॥२॥उत्तरंबर्हिषःप्रस्तरंसादयतिप्र
जावैबर्हिर्यजमानःप्रस्तरोयजमानमेवायजमानादुत्तरंकरोतितस्माद्यजमानो
ऽयजमानादुत्तरोंतर्दधातिव्यावृत्त्याअनक्तिहविष्कृतमेवैनंसुवर्गंलोकंगमयतित्रे
धानक्तित्रयइमेलोकाएभ्यएवैनंलोकेभ्योनक्तिनप्रतिशृणातियत्प्रतिशृणीयादनू
र्ध्वंभावुकंयजमानस्यस्यादुपरीवप्रहरति॥३॥उपरीवहिसुवर्गोलोकोनियच्छतिव
ष्टिमेवास्मैनियच्छतिनात्यग्रंप्रहरेद्यदत्यग्रंप्रहरेदत्यासारिण्यध्वर्योर्नाशुकास्या
न्नपुरस्तात्प्रत्यस्येद्यत्पुरस्तात्प्रत्यस्येत्सुवर्गाल्लोकाद्यजमानंप्रतिनुदेत्प्राञ्चंप्रह
रतियजमानमेवसुवर्गंलोकंगमयतिनविष्वंचंवियुयाद्यद्विष्वंचंवियुयात्॥४॥
स्त्र्यस्यजायेतोर्ध्वमुद्यौत्यूर्ध्वमिवहिपुंसःपुमानेवास्यजायतेयत्स्फ्येनवोपवे
षेणवायोयुप्येत्तस्तंतिरेवास्यसाहस्तेनयोयुप्यतेयजमानस्यगोपीथायब्रह्मवा
दिनोवदंतिकिंयज्ञस्ययजमानइतिप्रस्तरइतितस्यक्वसुवर्गोलोकइत्याहवनीय
इतिब्रूयाद्यत्प्रस्तरमाहवनीयेप्रहरतियजमानमेव॥५॥सुवर्गंलोकंगमयति

विवाएतद्यजमानोलिशतेयत्प्रस्तरंयोयुप्यंतेबर्हिरनुप्रहरतिशांत्याअनारंभणइ
ववाएतर्ह्यध्वर्युःसईश्वरोवेपनोभवितोर्ध्रुवासीतीमामभिमृशतीयंवैध्रुवास्यामेवप्र
तितिष्ठतिनवेपनोभवत्यगानग्नीदित्याहयद्ब्रूयादगन्नग्निरित्यग्नावग्निंगमयेन्निर्यजमानं
सुवर्गाल्लोकाद्भजेदगान्नित्येवब्रूयाद्यजमानमेवसुवर्गंलोकंगमयति॥६॥आसाद्यप्रानति
इध्मंकरोतिहरतिविषुयाद्यजमानमेवाग्निरितिसप्तदशाच॥७॥अग्नेस्त्रयोज्यायांसो
भ्रातरआसंतेदेवेभ्योहव्यंवहंतःप्रामीयंतसोग्निरबिभेदित्थंवावस्यआर्तिमारिष्य
तीतिसनिलायतसोपःप्राविशत्तंदेवताःप्रैषमैच्छंतंमत्स्यःप्राब्रवीत्तमशपद्धियाधिया
त्वावध्यासुर्योमाप्रावोचइतितस्मान्मत्स्यंधियाधियाघ्नंतिशप्तः॥१॥तमन्वविंदंतमब्रु
वन्नुपनआवर्तस्वहव्यंनोवहेतिसोब्रवीद्वरंवृणैयदेवगृहीतस्याहुतस्यबहिःपरिधिस्कं
दात्तन्मेभ्रातृणांभागधेयमसदितितस्माद्यद्गृहीतस्याहुतस्यबहिःपरिधिस्कंदतिते
षांतद्भागधेयंतानेवतेनप्रीणातिपरिधीन्परिदधातिरक्षसामपहत्यैसंस्पर्शयति॥
॥२॥रक्षसामनन्ववचारायनपुरस्तात्परिदधात्यादित्योह्येवोद्यन्पुरस्ताद्रक्षांस्यपह
त्यूर्ध्वेसमिधावादधात्युपरिष्टादेवरक्षांस्यपहंतियजुषान्यांतूष्णीमन्यांमिथुनत्वाय

द्वेआदधातिद्विपाद्यजमानःप्रतिष्ठित्यैब्रह्मवादिनोवदंतिसत्वैयजेतयोयज्ञस्यार्त्या
वसीयान्त्स्यादितिभूपतयेस्वाहाभुवनपतयेस्वाहाभूतानां॥३॥पतयेस्वाहेतिस्कन्नमनु
मंत्रयेतयज्ञस्यैवतदार्त्यायजमानोवसीयान्भवतिभूयसीर्हिदेवताःप्रीणातिजामि
वाएतद्यज्ञस्यक्रियतेयदन्वंचौपुरोडाशावुपांशुयाजमंतरायजत्यजामित्वायाथो
मिथुनत्वायाग्निरमुष्मिंलोकआसीद्यमोस्मिंतेदेवाअब्रुवन्नेतेमौविपर्यूहामेत्यन्ना
द्येनदेवाअग्निं॥४॥उपामंत्रयंतराज्येनपितरोयमंतस्मादग्निर्देवानामन्नादोयमःपितृ
णांराजायएवंवेदप्रराज्यमन्नाद्यमाप्नोतितस्माएतद्भागधेयंप्रायच्छन्यदग्नयेस्वि
ष्टकृतेवद्यंतियदग्नयेस्विष्टकृतेवद्यतिभागधेयेनैवतद्रुद्रंसमर्धयतिसकृत्सकृ
दवद्यतिसकृदिवहिरुद्रउत्तरार्धादवद्यत्येषावैरुद्रस्य॥५॥दिक्स्वायामेवदिशिरुद्रं
निरवदयतेद्विरभिघारयतिचतुरवत्तस्याप्त्यैपशवोवैपूर्वाआहुतयएषरुद्रोयदग्नि
र्यत्पूर्वाआहुतीरभिजुहुयाद्रुद्रायपशूनपिदध्यादपशुर्यजमानःस्यादतिहायपू
र्वाआहुतीर्जुहोतिपशूनांगोपीथाय॥६॥शग्नस्पत्र्यायतिभूतानामाग्नेःरुद्रस्य

सप्तत्रिः ऋाच्च ॥६॥ मनुः पृथिव्या यज्ञियमैछत्स घृतं निषिक्तमविंदत्सोऽब्रवीत्कोस्ये
श्वरो यज्ञेपि कर्त्तोरिति तावब्रूतां मित्रावरुणौ गोरेवावमीश्वरौ कर्त्तौस्व इति तौ ततो गां
समैरयतां सा यत्र यत्र न्यक्रामत्ततो घृतमपीड्यत तस्माद्घृतपद्युच्यते तदस्यै जन्मो
पहूतं रथंतरं सह पृथिव्येत्याह ॥१॥ इयं वै रथंतरमिमामेव सहाग्निनोपह्वयत
उपहूतं वामदेव्यं सहांतरिक्षेणेत्याह पशवो वै वामदेव्यं पशूनेव सहांतरिक्षेणोपह्वय
त उपहूतं बृहत्सह दिवेत्याहैरं वै बृहदिरामेव सह दिवोपह्वयत उपहूताः सप्त हो
त्रा इत्याह होत्रा एवोपह्वयत उपहूता धेनुः ॥२॥ सहर्षभेत्याह मिथुनमेवोपह्वयत उ
पहूतो भक्षः सखेत्याह सोमपीथमेवोपह्वयत उपहूतां३ हो इत्याहात्मानमेवोपह्वय
त आत्मा ह्युपहूतानां वसिष्ठ इडामुपह्वयते पशवो वा इडा पशूनेवोपह्वयते चतुरुप
ह्वयते चतुष्पादो हि पशवो मानवीत्याह मनुर्ह्येतां ॥३॥ अग्रेपश्यत् घृतपदीत्याह यदे
वास्यै पदाद्घृतमपीड्यत तस्मादेवमाह मैत्रावरुणीत्याह मित्रावरुणौ ह्येनां समै
रयतां ब्रह्म देवकृतमुपहूतमित्याह ब्रह्मैवोपह्वयते दैव्या अध्वर्यव उपहूता उपहू ६१॥

६४॥
ता मनुष्या इत्याह देवमनुष्यानेवोपह्वयते य इमं यज्ञमवान्ये यज्ञपतिं वर्धानित्याह ॥४॥
यज्ञाय चैव यजमानाय चाशिषमाशास्त उपहूते द्यावापृथिवी इत्याह द्यावापृथिवी एवो
पह्वयते पूर्वजे ऋतावरी इत्याह पूर्वजे ह्येते ऋतावरी देवी देवपुत्रे इत्याह देवी ह्येते देवपुत्रे
उपहूतोऽयं यजमान इत्याह यजमानमेवोपह्वयत उत्तरस्यां देवयज्यायामुपहूतो भूयसि हवि
ष्करण उपहूतो दिव्ये धामन्नुपहूतः ॥५॥ इत्याह प्रजा वा उत्तरा देवयज्या पशवो भूयो हवि
ष्करणं सुवर्गो लोको दिव्यं धामेदमसीदमसीत्येव यज्ञस्य प्रियं धामोपह्वयते विश्वमस्य
प्रियमुपहूतमित्याहाछंबट्कारमेवोपह्वयते ॥६॥ आह धेनुरेतां वर्धानित्याह धामन्नुप
हूतश्चतु[illegible]स्त्रिः ऋाच्च ॥७॥ पशवो वा इडा स्वयमादत्ते काममेवात्मना पशूनामादत्ते न ह्यं
न्यः कामं पशूनां प्रयच्छति वाचस्पतये त्वा हुतं प्राश्नामीत्याह वाचमेव भागधेयेन प्रीणाति
सदसस्पतये त्वा हुतं प्राश्नामीत्याह स्वगाकृत्यै चतुरवत्तं भवति हविर्वै चतुरवत्तं पशवश्चतुर
वत्तं यद्धोता प्राश्नीयाद्धोता ॥८॥ आर्त्तिमार्छेद्यदग्नौ जुहुयाद्रुद्राय पशूनपि दध्याद

६१ पशुर्यजमानस्याद्वाचस्पतयेत्वाहुतंप्राश्नामीत्याहपरोक्षमेवैनज्जुहोतिसदसस्पतयेत्वा
हुतंप्राश्नामीत्याहस्वगाकृत्यैप्राश्नंतितीर्थएवप्राश्नंतिदक्षिणांददातितीर्थएवदक्षि
णांददातिविवाएतद्यज्ञं॥२॥छिंदंतियन्मध्यतःप्राश्नंत्यद्भिर्मार्जयंतआपोवैसर्वादेवता
देवताभिरेवयज्ञꣳसंतन्वंतिदेवावैयज्ञाद्रुद्रमंतरायन्त्सयज्ञमविध्यत्तंदेवाअभिसमग
छंतकल्पतांनइदमितितेब्रुवन्त्स्विष्टंवैनइदंभविष्यतियदिमꣳराधयिष्यामइतितत्स्वि
ष्टकृतस्स्विष्टकृत्त्वंतस्याविद्धंनिः॥३॥अकृंतन्यवेनसंमितंतस्माद्यवमात्रमवद्येद्यज्ज्यायो
वद्येद्रोपयेत्तद्यज्ञस्ययदुपचस्तृणीयादभिचघारयेदुभयतःसꣳश्वायिकुर्यादवदा
याभिघारयतिद्विःसंपद्यतेद्विपद्यद्विपाद्यजमानःप्रतिष्ठित्यैयत्तिरश्चीनमतिहरेदनभि
विद्धंयज्ञस्याभिविध्येदग्रेणपरिहरतितीर्थेनैवपरिहरतितत्पूष्णेपर्यहरंतत्॥४॥पू
षाप्राश्यदतोरुणत्तस्मात्पूषाप्रपिष्टभागोदंतकोहितंदेवाअब्रुवन्विवाअयमार्ध्य
प्राशित्रियोवाअयमभूदितितद्बृहस्पतयेपर्यहरन्त्सोबिभेद्बृहस्पतिरित्थंवावस्य
आर्तिमारिष्यतीतिसएतंमंत्रमपश्यत्सूर्यस्यत्वाचक्षुषाप्रतिपश्यामीत्यब्रवीन्न ६१

हिसूर्यस्यचक्षुः॥५॥किंचनहिनस्तिसोबिभेत्प्रतिगृह्णंतंमाहिꣳसिष्यतीतिदेवस्य
त्वासवितुःप्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यांप्रतिगृह्णामीत्यब्रवीत्सवितृप्रसूत
एवैनद्ब्रह्मणादेवताभिःप्रत्यगृह्णात्सोबिभेत्प्राश्नंतंमाहिꣳसिष्यतीत्यग्नेस्त्वास्येन
प्राश्नामीत्यब्रवीन्नह्यग्नेरास्यंकिंचनहिनस्तिसोबिभेत्॥६॥प्राशितंमाहिꣳसिष्यती
तिब्राह्मणस्योदरेणेत्यब्रवीन्नहिब्राह्मणस्योदरंकिंचनहिनस्तिबृहस्पतेर्ब्रह्मणेति
सहिब्रह्मिष्ठोपवाएतस्मात्प्राणाःक्रामंतियःप्राशित्रंप्राश्नात्यद्भिर्मार्जयित्वाप्राणा
न्त्संमृशतेमृतंवैप्राणाअमृतमापःप्राणानेवयथास्थानमुपह्वयते॥७॥अग्नीपाद्धा
तोपयज्ञंनिरहरन्तचक्षुरास्यंकिंचनहिनस्तिसोबिभेच्चतुश्चत्वारिꣳशच्च॥८॥अग्नीध
आदधात्याग्निमुखानेवर्तून्प्रीणातिसमिधमादधात्युत्तरासामाहुतीनांप्रतिष्ठित्या
अथोसमिद्वत्येवजुहोतिपरिधीन्त्संमार्ष्टिपुनात्येवैनान्त्सकृत्सकृत्संमार्ष्टिपराङिः
वह्येतर्हियज्ञश्चतुःसंपद्यतेचतुष्पादःपशवःपशूनेवावरुंधेब्रह्मन्प्रस्थास्यामइत्या

हात्रवाएतर्हियज्ञश्रितः ॥ अथ त्रंश्रुतायत्रैवयज्ञआश्रितस्ततएवैनमारभतेयद्वस्तेनप्रमीवे
द्वपनस्यायच्छीर्ष्णाश्रीर्वक्तिमानस्याधनूश्लीमासीतासंभत्तोयज्ञस्यासतिष्ठत्येवब्रूया
द्वाचिवैयज्ञआश्रितोयत्रैवस्यज्ञआश्रितस्ततएवैनं संप्रयच्छतिदेव सवितरेतत्तेप्र ॥ २ ॥ आहे
त्याहब्रसूत्येबृहस्पतिर्ब्रह्मेत्याहसहिब्रह्मिष्ठः सयज्ञंपाहि सयज्ञपतिंपाहि समांपाहि
६२ त्याहयज्ञायचयजमानायात्मनेतेभ्यएवाशिषमाशास्तेनार्त्या आभाव्याहदेवान्यजेति
ब्रह्मवादिनोवदंतीष्टादेवता अथकतमएतेदेवाइतिछंदांसीतिब्रूयाद्गायत्रींत्रिष्टुभं ॥
॥ ३ ॥ जगतीमित्यथोखल्वाहुर्ब्राह्मणावैछंदांसीति तानेवतद्यजति देवानांवा इ
ष्टादेवता आसन्नथाग्निर्नोदज्वलत्तंदेवा आहुतीभिरनूयाजेष्वन्वविंदन्नूयदनूयाजान्
यजत्यग्निमेवतत्समिंधएतद्दुर्वैनामासुरआसीत्सएतर्हियज्ञस्याशिषमवृंक्त यद्ब्रूया
वी ३ देतत् ॥ ४ ॥ उ द्यावापृथिवीभद्रमभूदित्येतद्दुमेवासुरंयज्ञस्याशिषंगमयेदिदंद्यावापृथि
वीभद्रमभूदित्येवब्रूयाद्यजमानमेवयज्ञस्याशिषंगमयत्यार्ध्म सूक्तवाक उत नमोवा
वाकमित्याहदमराल्स्मेति वावैतदाहोपाश्रितोदिवः पृथिव्योरित्याहद्यावापृथिव्यो ६२

नप्रमायुकोभवति

र्हियज्ञउपाश्रितआमन्वतीतास्मिन्यज्ञेयजमानद्यावापृथिवी ॥ ५ ॥ स्तामित्याह ९
ह्याशिषमेवैतामाशास्ते यद्ब्रूयात्सूपावसानाचस्वध्यवसानाचेति प्रमायुकोयजमा
नस्याद्यदाहिप्रमीयतेथेमामुपावस्यतिसूपचरणाचस्वधिचरणाचेत्येवब्रूया
द्वरीयसीमेवास्मैगव्यूतिमाशास्तेतयोराविद्यग्निरिदंहविरजुषतेत्याहया
अयाक्ष्म ॥ ६ ॥ देवतास्ता अरीरधामेति वावैतदाहयन्नानिर्दिशेत्प्रातिवेशंयज्ञ
स्याशीर्गच्छेदाशास्तेयंयजमानोसावित्याह निर्दिश्यैवैनं सुवर्गंलोकंगमय
त्यायुराशास्ते सुप्रजास्त्वमाशास्त इत्याहाशिषमेवैतामाशास्ते सजातवनस्या
माशास्त इत्याह प्राणावैसजाताः प्राणानेव ॥ ७ ॥ नांतरेति तदग्निर्देवोदेवेभ्यो
वनतेवयमन्येनमर्तुषा इत्याहाग्निर्देवेभ्योवनुतेवयंमनुष्येभ्य इति वावैतदाहहग
तिर्वामस्येदं च नमोदेवेभ्य इत्याह याश्चैवदेवतायजतियाश्चनताभ्यएवोभ
यीभ्यो नमस्करोत्यात्मनोनार्त्यै ॥ ८ ॥ श्रितस्तेप्रात्रिष्टुभमेतद्यावापृथिवीया

याश्रयाद्भिम्प्राणेनेवषट्कृत्वतारिं राद्ध्ये॥१॥ देवावैयज्ञस्यस्वगाकर्त्तारंनाविंदं
तेशंयुंबार्हस्पत्यमब्रुवन्निमंनोयज्ञं स्वगाकुर्विति सोऽब्रवीद्वरंवृणैयदेवाब्राह्म
णोक्तोऽश्रद्दधानोयजातैसामेयज्ञस्याशीरसदितितस्माद्यद्ब्राह्मणोक्तोऽश्र
द्दधानोयजतेशंयुमेवतस्यबार्हस्पत्यंयज्ञस्याशीर्गच्छत्येतन्ममेत्यब्रवीत्किंमेप्रजा
या॥१॥ इतियोपगुरातैशतेनयातयायोनिहनत्सहस्रेणयातयायोलोहितंकरव
द्यावतःप्रस्कंद्यपांसून्संगृह्णात्तावतःसंवत्सरान्पितृलोकंनप्रजानादितित
स्माद्ब्राह्मणायनापगुरेतननिहन्यान्नलोहितंकुर्यादेतावताहैनसाभवतितच्छं
योरावृणीमहइत्याहयज्ञमेवतत्स्वगाकरोतितत्॥२॥ शंयोरावृणीमहइत्याह
शंयुमेवबार्हस्पत्यंभागधेयेनसमर्धयतिगातुंयज्ञायगातुंयज्ञपतयइत्याहाशि
षमेवैतामाशास्तेसोमंयजतिरेतएवतद्दधातित्वष्टारंयजतिरेतएवहितंत्वष्टारू
पाणिविकरोतिदेवानांपत्नीर्यजतिमिथुनत्वायाग्निंगृहपतिंयजतिप्रतिष्ठित्यै

६३

६३

जामिवाएतद्यज्ञस्यक्रियते॥३॥ यदाज्येनप्रयाजाइज्यंतआज्येनपत्नीसंया
जाऋचेमनूच्यपत्नीसंयाजानामृचायजत्यजामित्वायाथोमिथुनत्वायपंक्तिप्रा
यणोवैयज्ञःपंक्त्युदयनःपंचप्रयाजाइज्यंतेचत्वारःपत्नीसंयाजाःसमिष्टयजुःपं
चमंपंक्तिमेवानुप्रयंतिपंक्तिमनूद्यंति॥४॥ प्रजापतेःकरोतितत्क्रियतेत्रयस्त्रिंशा
ध्वे॥१०॥ युक्ष्वाहिदेवहूतमाँ अश्वाँ अग्नेरथीरिव॥ निहोतापूर्व्यःसदः। उतनो
देवदेवाँ अच्छावोचोविदुष्टरः। श्रद्विश्वावार्याकृधि॥ त्वंहयद्यविष्ठ्यसहसः
सूनवाहुत॥ ऋतावायज्ञियोभुवः। अयमग्निःसहस्रिणोवाजस्यशतिनस्प
तिः। मूर्धाकवीरयीणां। तन्नेमिमृभवोयथानमस्वसहूतिभिः। नेदीयोयज्ञं॥
॥१॥ अंगिरः। तस्मैनूनमभिद्यवेवाचाविरूपनित्यया। वृष्णेचोदस्वसुष्टुतिं॥
कमुष्विदस्यसेनयाग्नेरपाकचक्षसः। पणिंगोषुस्तरामहे॥ मानोदेवानांविशः
प्रस्नातीरिवोस्राः। कृशंनहासुरघ्नियाः। मानःसमस्यदूढ्यःपरिद्वेषसो

६४

अः हुतिः। दुर्मिर्न्नना वमा वधीत॥ नमस्ते अग्न ओजसि गृणंति देव कृष्टयः। अ
मैः।२। अमित्रमर्द्दय॥ कुवित्सु नो गविष्टयेग्ने संवेषिषो रयिं। उरुकृदुरुणस्कृधि।
मा नो अस्मिन्महाधने परावर्ग्भारभृद्यथा॥ संवर्गं सं रयिं जय॥ अन्यमस्मद्भि
या इयमग्ने सिषक्तु दुच्छुना। वर्धा नो अमवच्छवः। यस्याजुषन्नमस्विनः शमीमदुर्मख
स्य वा। तं घेदग्निर्वृधावति॥ परस्या अधि॥ ३॥ संवतो वराः अभ्यातर॥ यत्राहम
स्मि तां अव॥ विद्मा हि ते पुरा वयमग्ने पितुर्यथावसः। अधा ते सुम्नमीमहे॥ य उग्र
इव शर्यहा तिग्मशृंगो न वंसगः। अग्ने पुरो रुरोजिथ॥ सखायः सं वः सम्यंचमिष
ं स्तोमं चाग्नये। वर्षिष्ठाय क्षितीनामूर्जो नप्त्रे सहस्वते। संसमिद्युवसे वृषन्नग्ने
विश्वान्यर्य आ। इळस्पदे समिध्यसे स नो वसून्याभर॥ प्रजापते सं वेद सोमापूष
णेमौ देवौ॥४॥ प्र तमग्ने रथ्यं वृषन्नेकानामविं स्रोतिभ्यः॥११॥ उशंतस्त्वा हवामह उ
शंतः समिधीमहि। उशन्नुशत आ वह पितॄन्हविषे अत्तवे। त्वं सोम प्र चिकितो
मनीषा त्वं रजिष्ठमनु नेषि पंथां। तव प्रणीती पितरो न इंदो देवेषु रत्नमभजंत।

धीराः। त्वया हि नः पितरः सोम पूर्वे कर्माणि चक्रुः पवमान धीराः। वन्वन्नवातः परिधी
ंरपोर्णु वीरेभिरश्वैर्मघवा भवा।१। नः। त्वं सोम पितृभिः संविदानोनु द्यावापृथिवी
आ ततंथ। तस्मै त इंदो हविषा विधेम वयं स्याम पतयो रयीणां॥ अग्निष्वात्ताः पि
तर एह गच्छत सदःसदः सदत सुप्रणीतयः। अत्ता हवींषि प्रयतानि बर्हिष्यथा
रयिं सर्ववीरं दधातन। बर्हिषदः पितर ऊत्यर्वागिमा वो हव्या चकृमा जुषध्वं। त
आ गतावसा शंतमेनाथास्मभ्यं।२। शंयोररपो दधात। आहं पितॄन्सुविद
त्राँ अविस्सि नपातं च विक्रमणं च विष्णोः। बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य भजंत
पित्वस्त इहागमिष्ठाः। उपहूताः पितरः सोम्यासो बर्हिष्येषु निधिषु प्रियेषु। त आ
गमंतु त इह श्रुवंत्वधि ब्रुवंतु तेवंत्वस्मान्। उदीरतामवर उत्परास उन्मध्य
माः पितरः सोम्यासः। असुं।३। य ईयुरवृका ऋतज्ञास्ते नोवंतु पितरो हवेषु।
इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये पूर्वासो य उपरास ईयुः। ये पार्थिवे रजस्या निषत्ता ये
वा नूनं सुवृजनासु विक्षु। अथा यथा नः पितरः परासः प्रत्नासो अग्न ऋ

६५ ८० ८०

६५

तमोभुषाणाः। शुचीदयंदीधितिमुक्थशसः क्षामाभिंदंतो अरुणीरपव्रन्।
यदग्ने॥४॥ कव्यवाहनपितॄन्यक्षदृतावृतः। धः। प्रचहव्यानिवक्ष्यसिदेवेभ्य
श्चपितृभ्यआ। त्वमग्नईडितोजातवेदोवाड्ढव्यानिसुरभीणि कृत्वा। प्रादाःपि
तृभ्यस्वधयातेअक्षन्नद्धित्वंदेवप्रयताहवींषि। मातलीकव्यैर्यमोअंगि
रोभिर्बृहस्पतिर्ऋक्वभिर्वावृधानः। यांश्चदेवावावृधुर्येचदेवान्स्वाहा
न्येस्वधयान्येमदंति॥५॥ इमंयमप्रस्तरमाहिसीदांगिरोभिःपितृभिः
संविदानः। आत्वामंत्राःकविशस्तावहंत्वेनाराजन्हविषामादयस्व॥
अंगिरोभिरागहियज्ञियेभिर्यमवैरूपैरिहमादयस्व॥ विवस्वंतंहु
वेयःपितातास्मिंल्लोकेबर्हिष्यानिषद्य॥ अंगिरसोनःपितरोनवग्वा
अथर्वाणोभृगवःसोम्यासः। तेषांवयंसुमतौयज्ञियानामपि

यज्ञ

५८

न्वास्मभ्यमस्तुं यदग्निम [illegible] लएकं
च॥१२॥ सामिधश्चक्षुषीप्रजापतिराज्यंदेवस्यस्फ्यंब्रह्मवादिनो
द्भिरग्नेत्र्योमनुःपृथिव्याःप्रत्रावोग्नीधेदेवावैयुक्त्वोत्त्रांतस्त्वाद्वा
दश॥१२॥ सामिधोयाज्यातस्मान्नाभागंहितमन्वित्याहप्रजावाउ
तेराहेत्याहयुक्तेसंपातिः। हरिः ओम्॥ इतिश्रीतैत्तिरीयशाखा
संहितायांद्वितीयाष्टकेषष्ठमप्रश्नःसमाप्तः। श्रीकृष्णार्पणमस्तु।
शाके १६ ५५ इदंपुस्तकंविश्वनाथेनालिखितं। रानडे इत्युपनामक
श्रीगणेशायनमः॥ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६

इतिद्वितीयाष्टकसमाप्तः॥ ःहिता

```
[OrderDescription]
,CREATED=13.09.19 15:03
,TRANSFERRED=2019/09/13 at 15:14:02
,PAGES=45
,TYPE=STD
,NAME=S0001778
,Book Name=M-247-YAJUNAINRIYSHAKHA SANHITA
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
```

```
FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,
```